

*2. Decembris 1793
Doban datt. p. 1. 93
G. C. C.*

*Constitutio charta tradita quae novem ad
etiam seculum hunc et hunc tota seculum
hunc et hunc*

*Decidit apud eos etiam in hunc facit
hunc et hunc*

EX LIBRIS
ILLVSTRISSIMI VIRI,
DN. DAN. LVDOLPHI,
LIB. BAR. de DANCKELMANN,
S. REG. MAI. BORVSS. CONSILIARII
STATVS INTIMI, cetera,
BIBLIOTHECÆ ACAD. FRIDERICIANÆ
TESTAMENTO RELICTIS.

Nov. 10

*ABJ
unuu*

Asperges me hyssopo per Metro: adjuvandi et in
ubi signum pro re signata.

Eptappium

Hic post illustres operas Cassina quiesco
Mors mihi perpetua gaudia terra polo
Gloria fama, Genus terraq; terra valet
In celis est annua porta corona mea

Omnibus in rebus est gravis exceptio prima

Incepe perficere auxiliante Deo.

V. D. M. I. A.

Joseph... accresco...

~~est in signum Dalthasar~~

~~est in signum Dalthasar~~
~~est in signum Dalthasar~~
~~est in signum Dalthasar~~
~~est in signum Dalthasar~~
~~est in signum Dalthasar~~

De peccatis

abscondit scelera nondum etiam, qui ante
confessat fuerit et reliquerit ea, misericordiam
confessis: unum sanis Misericordias per orationem domini
venerunt magis gallicantus, unum pro ab eo barchinensis
N. barchinensis, N. luffia, duo viderunt barchinensis
sunt reliquum. Proverb: 28.

quod dicitur qui habet manum

Catharina x pura, munda

Theodorus x manus dei.

De bonis operibus

Das die Welt zu uns haben wir mit
sinnem munde, Nord mit sinem laffen
mich abrot Nord der ist der frucht von mir
ist, Nord mich fruchtan nach menschen gabet
die sie laffen, formel ist mich mit des
bleib munde mit menschen. Esa: 29. Matth: 23

1. Thimoth. 4. paulus 1. Ep. 7. cap.

propter fornicationem unquam in
lucano, der dreyen sel. von iglun
für sein rigant. mit salun.

Quidnam docebis?

Docedo Evangelium Domini N. Jesu christi

Quid interest inter doctrinam Ecclesiae Dei et alias Sectas

Omnes aliae sectae extra veram Ecclesiam, et Ethnici
blasphemant, iudei, Mahometistae, et alii, tantum docent
particulam legis de quibusdam externis et civilibus officii-
is, et addunt cultu Idolorum, alios alios. Proximi autem
ignorant Filium Dei et Evangelium, deest, promissionem de
gratuita remissione peccatorum, et de resurrectione
et de hereditate vitae aeternae formandae per fidem in
filium mediatorum. At in Ecclesia retinetur integra
et incorrupta legis et Evangelii doctrina, et nobiscum
filii Dei, crucifixi pro nobis et resuscitati. Sola autem illa
cogitatio, si qua agnoscitur filius Dei. Dominus noster
Jesus christus crucifixus pro nobis et resuscitatus, est
Ecclesia in qua sunt multi veri placentes Deo, et re-
cte invocantes eum, et electi ad vitam aeternam, iuxta
haec dicta. Noli si quis non honorat filium non hono-
rat patrem, qui misit eum.

Quid est Deus. &c

Deus est essentia spiritualis, intelligens, aeterna, alia a
creaturis omnibus, vera, bona, pura, casta, misericors
beneficentia, liberissima, immensa scientia et potentia,
irascens peccatis. Pater aeternus, qui filium imaginem
suam ab aeterno genuit, et filius imago patris con-
substantialis, et Spiritus Sanctus procedens a patre et filio, si-
cut patrefacta a divinitate, certo verbo, et testimoniis

divinis, quod pater aeternus cum filio et spiritu s.
condidit et conservet caelum et terram, et omnes
creaturas, et adsit omnibus creaturis, qui ad conserva-
tionem et colligat sibi in genere humano Ecclesiam pp.
filium, et per eum, sicut iudex iustorum et iniustorum.

Quid est persona?

Persona est subsistens, vivum, individuum, incommunicabile, et non sustentatum ab alio. Graecè ὑποστασις.
Essentia vero nominatur quae revera est, itaque est
communicatum. Et tenetur discerni inter Patrem et
Filium et spiritum s. Quibus non plures nec pauciores quia
sicut se divinitas patet.

Quomodo discernuntur?

Pater est prima persona divinitatis, non natus, nec aliunde
procedens, sed quae ab aeterno genuit filium, in quo
suam, et a qua procedit spiritus sanctus, et quae cum
filio et spiritu sancto omnes alias res creavit, et
earum substantias conservat.

Quid nominas creare?

Creare est ex nihilo aliquid facere, sicut Deus caelum
et terram, angelos, et totam hanc mundi machinam
dicendo fecit ex nihilo non ex aliqua procedente aeter-
na materia, ut multi philosophi cogitaverunt.
Gignere est alium de sua essentia gignere.

Quid differunt nasci et procedere?

Nasci est a potentia cognoscente quae genitum est
imago gignentis, sicut autem in hominibus potentia
cognoscentes format imagines, et loquitur. Sic filius
est aeterni patris imago, cogitatione genita etc.
Ad hoc ostenditur in revelatione Evangelii. Pro-
cedere autem est a voluntate, quae spiritus s. est motor
sui agitator.

Quare nominatur Nuyob?

Nos solum, qui cogitatione relectur, sed etiam qui
est persona proferens Evangelium ex sinu aeterni pa-
tris et conservans ministerium Evangelii, et est effi-
cax in his, qui credunt Evangelio. Et voce Evangelii
dicunt consolationem in cordibus eorum et visitant
eos sicut inquit Joh: 10. Ego vitam aeternam do eis et
ostendens patrem, et effundens Spiritum Sanctum in
corda eorum

De vocabulo Spiritus?

Vocabulum Spiritus signat agitationem seu agitationem
Nam et Spiritus s. est persona sicut vobis patefacta, quod
sicut flamma immediate talis motus accendens in
corde, qualis ipse est. Sicut Rom: 14 Tr: Regnum
Dni est iustitia et pax, et gaudium Spiritum Sanctum
et Th: Spiritus roboris, dilectionis et confirmationis

Quatuor gradus praesentiae Dei,

Primus est praesentia universalis, quae est praesentia con-
servationis, qua Deus omnibus creaturis adest, ita ut
eas conservet tantisper, donec vult eas conservare de
quo gradus dicit Jeremia 23. Nonne caelum et terra
ego impleo.

Secundus gradus est, quo adest beatis angelis et homi-
nibus non discedit ab eis, tamen adest eis tantum soci-
etate

Tertius gradus, quo adest in ^{hinc} vita reuelata, ut Davidi
quo videlicet visibiliter, ubi vita aeterna conspi-
citur et adest separabiliter

Quartus gradus longe alius est, quo sola haec persona
Iohannes assumit humanam naturam, non solum insepara-
biliter, sed etiam tali unione, ut sit unum *ὁμοούσιον*
et sicut haec persona Iohannes aeterna est: ita postea impossi-
bile est hanc massam Iohannis in partem non simul manere.
Ac sit notissimum dictum Damasceni omnibus: Naturam
humanam, quam semel assumpsit Iohannes nunquam deserit

De discrimine idiomatum

Distinguenda sunt appellationes quae significant proprietates naturarum, et appellationes officii, ut propria sunt humanae naturae, pati, vulnerari, mori. Propria autem divinae naturae sunt, esse omnipotentem, esse immortalum, sed nomina officii sunt Mediator, Redemptor, Salvator, sacerdos, rex, pastor.

Quae est ratio diversitatis?

Respondetur. Propositio in abstracto significat naturam secundum se consideratam, deo necessario dicitur. Natura divina non moritur. Propositio in concreto significat personam seu subsistentiam, seu *ὁμοούσιον* ut deus est homo *ὁμοούσιος* est mortuus, deus est vulneratus, deus est mortuus.

Quid est communicatio idiomatum?

Est autem praedicatio communicatio idiomatum. Praedicatio, in qua proprietates unius naturae conveniunt, tribuntur personae in concreto, quia haec duae naturae Iohannes et natura assumpta, sunt unum *ὁμοούσιον*

Leges quotuplices ?

Leges Mosaiicae, Forenses et Ceremoniales.

Quid est lex Ceremonialis ?

Sunt autem ceremoniales leges, quae externos gestus ordinaunt in sacrificiis, et loca, tempora et personas distinguunt, et alia quaedam exercitia externa designant, ut sint signa et distinctiones politicae, Mosaiicae ab aliis gentibus.

Quid sunt leges forenses ?

Leges forenses sunt leges de externa defensione disciplinae iuxta totum decalogum, de magistratibus, de poenis blasphemiae et perurii, de ditionibus, homicidiis, adulteriis, de distinctione facultatum vel dominiorum de hereditatum distributione, de poenis factorum, de ordine iudiciorum.

Quomodo intelligenda est abrogatio Legis Mosaiicae ?

Respondetur. Quod ad iustificationem attinet eodem modo de de omnibus partibus legis Moysi sentiendum est videlicet quod non mereantur remissionem peccatorum, et quod non habent iustitiam, id est, acceptam deo ad vitam aeternam propter opera legis moralis, et alia. Item quod haec iustitia ob obedientiam quam utcumque praestat homo in hac vita, non sit iustitia aeterna seu integra legis impletio.

Quare Leges Ceremoniales et Forenses pro se omitti potest

R. Quia tantum promulgatae sunt, ut durarent ad certum tempus, donec mensura eriat politica Mosaiica, quae constituta est hoc consilio, ut esset certus locus

et certu stirps, in qua nasceretur, doceret, daret
testimonia, offerret sacrificium, et resuscitaretur
messias.

Cumq; lex moralis non possit deleri,
quis e eius vsq?

Tres sunt vsq. primus est pedagogus seu politicus, ad
omnes homines pertinens, etiam non renatos et Eth
nicos, quod videlicet obligat omnes, ut regant externa
membra seu locomotivam, ut externa facta congruat
cum lege morali, et sancit poenas etiam corporales in
hac vita, adversus eos, qui admittunt externa delicta,
quae Deus vel per magistratus, vel aliis modis puniunt
de futuris.

Secundus vsus est Legis iudicium universale, accen
sans omnia peccata in hominibus, interiora et exte
riora, et totam depravationem iuxta dicta idem
est ignis consumens. Item: ut totus mundus regatur a Deo.

Tertius vsus est in renatis, docere, qui eultu pla
cent Deo, quia etsi humana ratio sciat a ligno
modo discrimen honestorum et turpium, tamen
necesse est, habere testimonium Dei expressum, quae
opera ipsi placeant, iuxta dictum Ezechielis 20.
in praecipitis meis ambulati.

Reynantia peccata seu mortalia, dicuntur omnia
peccata in non renatis, originalia et actualia, inte-
riora et exteriora, quae deo dicuntur mortalia,
quia non renatis propter illa omnia regere ius Dei,
et poenae aeternae, id est, ordinatis ad poenam aeternam
Sicut Iohannis 3. 42. Qui non credit filium ad videt
vitam, sed ius Dei manebit super eum.

Peccatum non regnans, quod nominatur veniale,
id est, propter quod non amittuntur gratia, Spi-
tus Sanctus et fides, ut in renatis, in hac vita multa
origines, et dubitationes, et incendia malorum affectu-
rum, quibus tamen repugnant renatis, ne riant contra con-
servantiam, et dolent propter huius sordes, et credunt se
Mediatorum Deo placere, tunc huius sordes, et gratia
exuberare supra peccatum.

DE LIBERO ARBITRIO.

Primum igitur de disciplina externa hinc sciatur, omnes
homines, etiam non renatos, habere hanc libertatem
de facultatem, ut aliquo modo possint regere locum
suum, et facere externa opera, congruentia
enim lege Dei.

Secundo sciendum est, hominibus sine Evangelio, et
sine Spiritu Sancto non posse inchoare internam
obedientiam, praecipuum in lege Dei, videlicet verum
timorem Dei, veram fidem invocationem et dilectionem
Dei propter haec dicta R. 8. Qui dicuntur Spiritus
Dei habent filii Dei.

Currentes causa.

Concurrunt in conversione haec causa: verbum Dei, Spiritus Sanctus, quem pater et filius mittunt, ut accendat nostra corda et nostra voluntas assensum, et non repugnans verbo Dei.

DE IUSTIFICATIONE.

Quid significat vocabulum iustitia?

Est autem iustitia carnis obedientia aeterna iuxta omnia mandata Dei, quam homo etiam in hac vitæ celsitudine naturalibus viribus abeunq. efficere potest. Est autem hanc obedientiam gubernatio loco motiva, id est, operum gestatio, quae fit cogitatione mentis et voluntate. Sciens autem respiciunt organum locomotiva.

Sciens autem quatuor esse causas, pp. quas omnes, etiam non renati, debent perire disciplina.

Mandatum, poenae, pax publica, dux ad Jesum.

Prima est mandatum Dei, quia omnes creaturae rationales Deo obedientiam debent.

Secunda necessitas vitandi atrocis poenas, iuxta dictum: Qui gladium accipit, gladio peribit.

Tertia causa est, necessitas non turbandi alios, quia non homo vivit sibi tantum, sed etiam ut adjuvet communem consociationem iuxta dictum: Dilige proximum tuum sicut te ipsum.

*lectura
justitia in sese Virtutes laudat hanc videtur*

CATECHESIS
DAVIDIS
CHYTRÆI.

Postremò nunc ab ipso Au-
tore recognita, &
multis in locis
aucta.

LIPSIÆ,
EX OFFICINA TYPOGRA-
phica ABRAHAMI LAMBERGI.

M. D. XCIV.

PIO ET CANDIDO
LECTORI.

FILIVM DEI DOCTOREM ET SER-
uatorem nostrum IESVM CHRISTVM
ardentibus votis quotidie precor, vt omnes
in Scholis docentes & discentes, & me in eis, Spi-
rita suo sancto, ipse doceat & gubernet, vt ipsi
grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Eecle-
siæ & Reipublicæ, salutaria discam & doceam. Cû
autem in hac Balthici littoris Sarepta studijs serui-
rem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Cate-
cheseos Christianæ elementa, ex locis Theologi-
cis præcipuè ediscenda. Quæ ante viginti annos,
me planè inscio & ignaro, à præceptore & collega
tùm meo, D. Iohanne Aurifabro, primùm typo-
grapho data & exprimi cœpta sunt. Ea cùm aliquo-
ries à me deinceps retexta & aucta, in multis scho-
lis vsurpari intelligerem: denuò adhibitis collegis
meis, hoc mense relegi. Ac ne prolixitas discentes
remoraretur: typis grandioribus, pauca, quæ pue-
ris ad ediscendum initiò vtiliter proponi iudicavi-
mus; cætera verò, quæ statim mandari memoriæ
non est necesse, exilitoribus literis, excudi à typo-
grapho petiuimus. Et quanquam tenuem adhuc
& puerilem hunc libellum esse, & multiplici lima
indigere ipse agnosco: tamen nihil in eo mutare
deinceps decreui. DEVM precor, vt studijs piæ
iuuentutis benedicat, & depositum veræ doctrinæ
purum & illibatum inter nos custodiat & tueatur.

Vespera iam venit, nobiscum CHRISTE
maneto: Extingui lucem nec patia-
re tuam. Die Lucæ. Anno

1575.

CLARISSIMI
VIRI, NOBILITATE
GENERIS ET VIRTU-
TIBUS PRAESTANTIS, D.
Petri à Menzingen, equitis aurati, & Me-
cœnatis, optimè de se meriti,
filio BernharDO à Men-
zingen.

David Chytræus.

DVRISSIMA ET
optima pars generis hu-
mani, & seminarium ac
flos Ecclesiæ Dei præci-
puus, est tenera ætas, quæ
donum Spiritus sancti in
Baptismo acceptum retinens, veram de
Deo & redemptore nostro IESU CHRIS-
TO doctrinam studio sè discit, & casta
mente, simpliciq; ac pura fide Deum in-
uocat, & alacri ac læto corde pro benefi-
cijs ab eo acceptis gratias agit, & in stu-
dijs ac reliquæ vitæ partibus mandata of-
ficia exequens, Deo & parentibus reue-
renter obedit.

A 2

Præ-

E P I S T O L A

Præcipuè igitur placent Deo primæ
 ætatis studia: inuocatio, obedientia, &
 laudes quantumuis infirma & balbutienti
 voce Deum celebrantes. Sicut hac ingen-
 ti gloria ornatur à Christo, quòd non
 modò probetur, & iucunda ac curæ sit
 Deo, verùm etiam laudes Deo perficiat,
 & Christo inserta, regni cœlestis ciuis
 existat. *Talium est enim regnum
 cœlorum: inquit Christus. Et: Non
 est voluntas Patris cœlestis, ut pe-
 reat unus de paruulis istis. Nisi cõ-
 uersi fueritis, et) fiatis sicut pueri,
 non ingrediemini in regnum cœlo-
 rum. Item, Ex ore infantium et)
 lactentium perfecisti laudem.*

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis
 præconia, singuli parentes & præcepto-
 res, in suis cubiculis & Musæis inscribant,
 & quantus thesaurus ipsis commendatus
 sit in docenda & regenda iuuentute con-
 siderent, & se præclare de Ecclesia DEI
 mereri, & cultum Deo gratissimum præ-
 stare sciant, cùm in suis familijs & scho-
 lis, *παισὶν γενόσῃα διδάσκουσι*, & pueritiam
 de Deo & Redemptore nostro I E S U
 C H R I -

DEDICATORIA.

CHRISTO fideliter erudiunt, & vnâ cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omnino enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quia quid radices egere & firmiter hæere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi, & per Filiû ipsius redempti sunt, cura & sollicitudo hæc esse debet, vt Deum Conditorem & Redemptorem nostrum IESVM CHRISTVM rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiosè colant. Etsi enim non omnes, qui in studijs versamur, ex professo Theologi esse possumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui se homines dici volunt, aliquid temporis discendæ veræ de Deo doctrinæ, quàm immensa bonitate certis scriptis comprehensam Deus Ecclesiæ tradidit, & veræ sui agnitionis & inuocationis, & consiliorum actionumq; vitæ omnium normam esse voluit, tribuendum esse intelligunt. Cumque agnitio & inuocatio Dei, Filij ipsius

E P I S T O L A

Domini nostri IESU CHRISTI, ad omnes homines, & ad omnes ætates pertineat: profectò non senes tantùm, & prudentia ac eruditione præstantes, sed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum sacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & studia, & præsertim in scholis & familijs Christianis, affue fieri oportet, sicut grauißima hæc oracula diuina, primæ ætati studia doctrinæ à Deo traditæ mandant: A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem perfidem in CHRISTO IESU. Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, seu, vt Ebræi fontes habent, A C V L S ea liberis tuis, hoc est, diligenter & accuratè limata & illustrata propones & assiduè repetes & inculcabis, & seuerè à liberis tuis diligentiam discendi exiges, & dictata reposces. Notum est & Pauli præceptum: *Educate liberos in disciplina & doctrina Domini*: quod non tantùm mores primæ ætatis honestè & diligenter regi, & ingenia literis ac optimarum artium cognitione excoli, verum etiam doctrinam de DEO in Domino nostro IESU CHRISTO

DEDICATORIA.

CHRISTO in libris sacris traditam
 ipsis legendam & discendam proponi, & as-
 siduè inculcari & infigi iubet, Et Psal. 78.

*Mandavit patribus nostris, nota
 facere ea filijs suis, & filij, qui na-
 scentur, narrabunt ea filijs suis, ut
 ponant in Deo fiduciam suam, &
 non obliuiscantur operum Dei, &
 mandata eius seruent. Psal. 119.*

*Quare mundam facit adolescens viam
 suam? custodiendo sermones tuos.*

Hæc seuerissima mandata Dei, quæ &
 ipsis adolescentibus, sacrarum litera-
 rum & verbi diuini studium & custodi-
 am diligentem præcipiunt, & parentes
 præcipuè ac præceptores, qui in paren-
 tum locum succedunt, liberis suis ac di-
 sciplinis semina veræ de Deo doctrinæ in-
 stillare iubent: Me etiam impulerunt, ut
 in hac Balthici littoris Sarepta, in quam
 fato quodam meo delatus sum, pro offi-
 cij mei ratione, iuuentuti studiosæ sum-
 mam doctrinæ diuinitus traditæ, distri-
 butam in paucos locos, & additis defini-
 tionibus ac partitionibus illustratam, an-
 te sedecim annos proponerem: & velut

E P I S T O L A

ἑπιτομὴ locorum Theologicorum Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de Deo doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, alijsq; utilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissime BERNHARDE, dedico: tum vt clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, sumtus studiorum mihi in aliquot Academijs benignè & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam me conseruare, qualicunque testimonio ostenderem: tum vt tibi studia doctrinæ & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrum ingresso gratularer: & quamquam scio, à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem te isthic quotidie audire: tamen meo etiam loco hortator essem, vt eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis augeres, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & redemptore nostro IESU CHRISTO doctrinam adiungeres.

Cùm enim fines studiorum proximi & immediati sint, sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus

DEDICATORIA.

rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & summus sapientiæ & virtutis gradus est agnitio Dei seu pietas vera, vt gravissimè dixit religiosa antiquitas: ἡ δὲ θεῶν γνώσις σοφία ὅτι καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἀγνοία, ἀμαθία ἢ δὴ κακία ἐναργής. Vt autem alijs animantibus homines ratione & oratione excellunt: ita homo homini præstat his ipsis dotibus doctrina excultis & politis.

Maximè igitur natos in familijs nobilibus & heroicis, quos reliquæ hominum multitudini præesse, & publica gubernationis consilia regere Deus voluit, præ cæteris se doctrina liberalium artium, diuinarum humanarumq; legum noticia, & imprimis agnitione Dei, iusticia & pietate vera instruere & exornare decet, vt quemadmodum loco & ordine, seu splendore familiæ & opibus, ita etiam sapientia, pietate & iusticia ac doctrina cæteris hominibus antecellant. Fundamentum enim veræ nobilitatis est, non maiorum dignitas tantum & opes posteris relictæ, sed virtus, sapientia, iusticia, fortitudo, doctrina & eloquentia eximia, quæ Dei gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac Reipublicæ seruit, & de reliquo genere humano benè meretur. Etsi autem, cùm di-

E P I S T O L A

unitus ordinum distinctio facta sit, præstantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina, & exemplis honestis exuscitari, regi & expoliri oportet.

AC LEGES & Regulas consiliorum & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tum in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tum verò etiam in hoc Catecheseos libello breuiter expositas habes, virtutum omnium & officiorum Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solum & dicta, verùm etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum autè pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutù DEO placentiam complexione ornati Herois, & industriæ ac seduli patrisfamilias, tibi in clarissimo patre propositum est. Ad quod si literarum etiam, & latinæ eloquentiæ decus adiunges, nouæ & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctri-

DEDICATORIA.

Doctrinam verò altricem sapientiæ, & virtutum cæterarum reatricem, & Disciplinam, quæ admonitionibus & exercitiis quotidianis, exemplis, præmijs, pœnis, & adimendis delinquendi occasionibus animos teneros, ad pietatem erga Deum, & gubernationem morum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuenti iam aliquot annos in celeberrima Argentoratensi Academia: quæ, vt olim Athenæ, *ἡ μάδ' ἠγαθήν*, magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seueræ disciplinæ custos, & artiū bonarum officina laudatissima fuit: ita hodiè in Germania, & Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas doctrinarum omnium luce, & orationis præcipuè sanitate, prudentia, puritate, & elegantia repræsenterat. Vtrunq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorruptæ de FILIO DEI, Domino & Redemptore nostro IESU CHRISTO, doctrinæ custos fidelis & vindex est, Bene & feliciter vale.

Ex Academia vrbs Rosarum, postridie *ἡγουμένη* FILII DEI, inchoantium
annum

EPIST. DEDICAT.

annum 1568, qui est ab initio mundi an-
nus 1530. Quem ut felicem & faustum
tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti Ec-
clesiæ ac Reipublicæ tribuat FI-
LIUS DEI nobis datus,
toto eum pectore
precor.

CATE

I
CATECHE-
SIS DOCTRINÆ
CHRISTIANÆ.

Quid est Catechesis?

EST SVMMA DOCTRI-
næ Christianæ certa methodo
comprehensa.

*Quid est Theologia seu doctrina
Christiana?*

Ram:

THEOLOGIA est doctrina de
DEI essentia & voluntate ac beneficijs
generi humano propter Christum Me-
diatorem exhibitis, & cultibus ipsi vi-
cissim debitis, & patefacta in verbo DEI,
per Prophetas & Apostolos tradito, & il-
lustribus testimonijs miraculorum con-
firmata, per quam Deus verè efficax est,
& veram sui agnitionem, remissionem
peccatorum & vitam æternam credenti-
bus impertit.

*Theologia e
doctrina bene
vivendi.*

vel

*Theologia
e doctrina
bene vivendi.*

*Quæ sunt capita doctrinæ Chri-
stianæ precipua?*

Duo.

2 CAPITA DOCTRINÆ

Duo.

ALEX DEI, seu præcepta Decalogi &
EVANGELION, seu promissio
Gratiæ DEI & vitæ æternæ, propter
Christum gratis donandæ.

Ex his duobus fontibus, qui velut meta & norma sunt totius sacrae scripturae rectè intelligendæ, omnes reliqui doctrine Theologicae loci nascuntur & emanant: & ad duo hæc prima puerilis Catechismi nostri capita, videlicet Decalogum, & Symbolum fidei, omnes sacrae scripturae conciones, dogmata & Historia referri possunt. Sed tamē ut series & summa doctrina amplissima, in plura membra distributa, illustrior sit, & facilius conspici & insigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS Doctrine Christianæ præcipuos, ad quos omnia, quæ in verbo Dei, Patribus, & quibuscunq; alijs scriptis concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt, vel audiunt studiosi, referre, & velut in classes certas, seu membra unius corporis aptè inter se coagmentatas, digerere, animoq; complecti queant.

LOCI DOCTRINÆ CHRISTIANÆ PRÆCIPUI DECEM SVNT.

I. **D**U DEO, seu vera Agnitione &
Inuoca-

Inuocatione vnus veri DE I Patris, Filij,
& Spiritus sancti.

II. DE HOMINE ad imaginem Dei
creato.

III. De LEGE DEI.

IIII. De PECCATO.

V. De EVANGELIO annuncian-
te Remissionem peccatorum propter
Christum, & de FIDE IUSTIFI-
CANTE,

VI. De Noua obedientia seu BONIS
OPERIBVS.

VII. De Pœnitentia & absolutione.

VIII. De SACRAMENTIS, Baptismo,
& Cœna Domini.

IX. De ECCLESIA, & de Cruce ac
consolationibus Ecclesiæ.

X. De Immortalitate Animæ, Resur-
rectione corporum, extremo Iudicio, &
VITA AETERNA.

*Quid est RELIGIO Chri-
stiana?*

RELIGIO Christiana est in Chri-
stum credere, & DEVM colere iuxta
ipsum verbum: Vel RELIGIO CHRIS-
TIANA, est praxis Theologiæ, videli-
cet vnum verum Deum Patrem, Filium, &
Spiri-

Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter CHRISTVM mediatorem sibi peccata remitti, & DEVM propitium esse, & hanc fidē Sacramentis à Christo institutis obsequare, & prælucēte hac fide, eum invocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit, propter hunc finem, vt Deus honore afficiatur. Ignatius, ἢ μόνον καλεῖσαι θεοῦ θεοῦ ἀλλὰ καὶ εἶναι, ἢ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακρότερον ποιεῖ.

Quod est discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

Duplici discrimine
 1. Christianam a lege
 2. Christianam a lege
 3. Christianam a lege
 4. Christianam a lege
 5. Christianam a lege
 6. Christianam a lege
 7. Christianam a lege
 8. Christianam a lege
 9. Christianam a lege
 10. Christianam a lege

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo, & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius communitatis Dei varia & commenticia numina & idola multiplicia colere ceremonijs & operibus ac sacrificijs humane arbitrio electis, quibus peccata sua compensari, & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

Etsi autem Cuius, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege natura, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem eternam, conditricem mundi, sapientem, iustam, vindicem scelerum.

- 1. Religio Christiana Ethnica destituta est primo expresso dei verbo
- 2. perfecta legis cognitione
- 3. Doctrina Evangelica. Christiana vero Religio 2. habet expressum dei verbum & perfectam legis cognitionem
- 4. Doctrina Evangelicam. Quarta Ethnicorum religio constat multis diis, Christiana vero uno deo.

CHRIST. ET ETHN. §

rum: & de officijs virtutum & externis moribus
multa honestissimè præcipiunt: tamen hi ipsi, cum
non regantur verbo Dei, contra ipsius naturæ iudi-
cium idolatricos monstrosa multitudinis deorum
cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Ange-
los bonos, demones, diabolos & Heroes mortuos,
DEOS nominant: & hæc idola, vt lege & more
quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt,
sicut Pythagoras, summam religionis Ethnica com-
plectens præcipit. Ἀθανάτους μὲν θεωῶντα θεούς, ὅ-
μω ὡς δὲ ἀνθρώποι, τίμα.

Deinde, Ethnici Euangelium de Filio
Dei Domino nostro IESU Christo, &
de gratuita remissione peccatorum, & vi-
ta æterna credentibus gratis propter Fi-
lium mediatorē donanda, prorsus igno-
rant. Nulla est autem vera religio, & Ec-
clesia Deo placens, vbi non est vera noti-
cia Christi, Ioh. 14. Nemo venit ad Pa-
trem nisi per me. Iohan. 3. Qui non credit
Filio, non videbit vitam, sed ira Dei ma-
nebit super eum.

Præterea etiam Legis Dei & virtutum
doctrina apud Ethnicos mutila & man-
ca, & multipliciter deprauata est, vt Cice-
ro in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo
virtutum explicationem instituentes, nullam ferè
mentionem faciunt Dei & primarum virtutum,
Pietatis erga DEUM, Timoris Dei, Inuocatio-

B nis,

CERTITUDO

nis Gratiarum actionis, &c. quarum tamen noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententiae ostendunt. Deniq; totius primae tabulae Decalogi & sexti etiam praecipi noticia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie, quam Lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam Lex flagitat, apud Ethnicos plane obscurata & corrupta, & fere prorsus deleta fuit.

Qua est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Summa & praecipua causa certitudinis est auctoritas & PATEFACTIO divina, in libris Prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu, DIXIT DOMINVS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit.

Huic aeternae & immotae veritati, Spiritu sancto duce assentientes, plurimum etiam sequentia Testimonia confirmant: ut certius statuam, quod sola haec doctrina de DEO, in scripturis sanctis tradita, sic certa, vera, divina, & sola hominibus arcanam voluntatem Dei patefaciat.

I. MIRACULA propriae naturae divinae & omnipotentis, ut resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana invocatione & exercitijs poenitentiae.

III. Anti-

III. Antiquitas Doctrinae Moysis & Prophetarum.

IV. Vaticinia illustra & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, qua omnia sic euenerunt, & predicta sunt.

V. Ipsam genus doctrinae, patefaciens arcana & ignota humane rationi.

VI. Miranda conseruatio Ecclesiae.

VII. Odiu Diaboli aduersus hanc doctrinam.

VIII. Series doctorum & instauratorum doctrinae continua, inde vsq, ab initio Ecclesiae.

Series annorum mundi continua, qua nusquam alibi conseruata est.

Noticia Legis Dei integra.

Doctrina de coniugio & castitate, qua in sola etiam Christiana religione illibata permansit.

XII. Sanguis omnium Martyrum.

XIII. Paena blasphemorum & persecutorum.

Testimonia scripturae, 1. Thess. 2. Accepistis non verbum hominis, sed sicut reuera erat, verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, sed à Spiritu sancto impulsu, locuti sunt sancti Dei homines, &c.

*Qua est optima ratio studendi
in Theologia?*

Tria sunt praecipua instrumenta, (qua Luthe-

Quod erant cognita studii Theologici & precatio & meditatio & exortatio

8 C E R T I T U D O

ius in prefatione primi Tomi Germanici, ex Psalmo 119. commemorat) quibus vera & salutaris doctrina Christiana cognitio parari potest.

I. PRECATIO ardens & quotidiana, ut Deus ipse nos doceat: & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuuet, sicut David precatur: Domine, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me: Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irenaeus: Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. Studium seu meditatio & diligentia in discendo.

III. EXPERIENTIA seu PRAEXIS, quae doctrina discendo percepta, in quotidiana inuocatione & exercitijs poenitentiae, in doloribus ortis exsensu ire Dei & poenarum, in studijs & laboribus nostra vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, denique in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac arumnis multiplicibus, ad usum transferatur: in quibus fides, inuocatio, spes, patientia, humilitas, & ceterae virtutes, in quarum cultura religio Christiana potiss. sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.

Studium autem Theologicum, seu labores

bones discendi, hisce regulis gubernentur.

Prima cura sit, ut **TEXTVM BIBLIORVM** nobis familiarissime notum reddamus, ex quo solo tanquam ex Augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & aeterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo & non aliter, quam per lectionem & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem, iustitiam, & vitam aeternam in cordibus accendit. Quotidie igitur mane postquam surrexerunt, & vesperi cum cubitum ituri sunt, vnum caput in Biblijs studiosi legant, & ordine ea euoluant & precipua dicta, & historias, in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinae Christianae continent, digestas meminerint.

2. Summa Doctrinae Christianae, continens praecipuos articulos pia & erudita methodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, quae in Theologia, legimus, audimus, discimus, dextere referantur. Hanc commodissime ex libello Examinis vel locorum Theologorum assidue & attentè lecto & relecto, studiosi discant.

3. **LINGVAE** Ebraeae & Graecae cognitio necessaria est, ut ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Deo, Prophetis & Apostolis sine interprete colloqui possimus.

4. **Dialectica Methodo** in discenda & docenda

caelesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.

5. Disputationum & declamationum exercitiis suscipienda sunt, quae & iudicium de veris sententijs confirmant & acuant, & facultatem propriae & perspicuae orationis, ad explicationem dogmatum necessariae, pariunt.

6. Aliorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, ut iudicij & consensu Ecclesiae catholicae nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesiae & imprimis veterum certaminum & iudiciorum primitivae Ecclesiae, quae Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis, & scriptoribus historiae Ecclesiasticae, & actis consiliorum, ex canonibus Iuris pontificij, Magistro sententiarum, &c.

8. Totius Philosophiae, artium dicendi, Ethicae ac Politicae, Arithmeticae, Physicae, Astronomiae, Geographiae, & ceterarum artium, quae in Scholis traduntur, cognitio, in explicanda doctrina & libris sacris, magno vsui, & alioqui Ecclesiae singulari presidio & ornamento est.

Quid sunt Scholae?

SCHOLAE sunt ^{et familiae} coetus docentium & discipulorum literas, linguas & artes, Deo gratas, & Ecclesiae Dei ac Reipublicae necessarias.

Propter

Propter quas causas necesse est co-
di in Scholis studia litera-
rum & præcipuè Cate-
chesin disci?

Homines ideò conditi sunt, vt Deum conditorem & Filium ipsius redemptorem nostrum IESVM CHRISIVM agnoscant, inuocent, & colant, iuxta doctrinam ab ipso ^{traditam}, & libris Prophetarum & Apostolorum comprehensam. Quare aliquos homines esse oportet ^{in gratia dicitur} literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegere, & explicare possint.

Præcipuè igitur singuli ad discendum moueantur primùm seuerissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, disci, propagari.

Matth. 17. Aeternus pater de cœlo iubet audiri Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur conciones seu doctrinam Christi, in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci & alijs cognoscendam perspicuè & disertè proponi.

1. Timot. 4. Attende lectioni & doctrinæ.

Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia.

Iohan. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci,

B 4 ac custo-

ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quod custodes sue doctrinae domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint.

2. Timot. 3. A puero sacras literas noueris, quae te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura *θεσπις* & utilis est ad docendum, &c.

Deinde Finis ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, ut Deum recte agnoscamus, & gloriam ipsius illustremus, 1. Corint. 10. Matth. 5. 1. Petr. 4.

Tertio, ut profimus Ecclesiae Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici, & gubernationem Ecclesiae.

Quarto, ut Reipublicae, quae hospitium est Ecclesiae Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negocijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem pertinentium, seruire possimus. Tit. 3. Discant & nostri, ut possint bonis operibus praesse ad necessarios usus, ne sint infrugiferi.

Quinto etiam, ut honestum locum in communi vita, victum, & necessaria ad vitam honeste sustinendam consequamur: *εφοδιον ἡν τῷ αἰδεῖα.*

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, ut Catechesin doctrinae Christi discamus. Matth. 6. Primum quaerite regnum Dei.

Quid

Quid vocatur Catechesis, & unde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viva voce auditoribus initia alicuius doctrinae in certos locos methodicè distributæ traduntur: & auditores ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo *κατηχεῖν*, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo dictata reposcere, *behören*.

Propter quas causas Catechesis, hoc est, talis forma institutionis, quæ fit per examen, in Ecclesia usurpatur? seu,

Quæ sunt utilitates Examinum in genere?

Examina augent in discentibus diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea quæ proponuntur, cum sciunt sibi ea, quæ audierunt, in examine reddenda esse. Deinde in Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. Ideò in primitiva Ecclesia instuebantur

Deus est essentia spiritalis

Si Deus est

CATECHESOS ET

Essentia spiritalis corriguntur Examina in quibus Catechumeni priusquam in Ecclesiam per baptismum reciperentur, testari se veram doctrinam de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs baptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid intelligant, quomodo proficiant discipuli.

Postea totum cursum studiorum examina intra certas metas continent, ne vagentur & aberrarent. Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omnibus non necessarijs & inutilibus. Plerumque enim, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.

Corrigunt errores prius animo conceptos. Augent acumen ingeniorum, & formant iudicium. Alant & augent facultatem loquendi, & facundiam extemporalem.

Adiuuant memoriam, ut ea, qua percepit, promptè & celeriter, ubi res poscit, reddere possit.

Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrina ac sapientia.

Adsuafaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita.

Formant pronuntiationem seu actionem, in moderanda voce, vultu & vitandis gestibus ineptis. Denique Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium, in doloribus & eorum, ut in veteri versu dicitur: *Αὐχὸς ὀφθαλμοῦ ἐστὶν ἡ καρδία*, & sunt imago celestis illius

Scriptura ad
corpus
isq; membra
affectorhu
mandatibunt
Et hoc per
Ad Gregor
Quid est
Gregor ad
est metaph
qua ad, vel
aliorum
vel hominum
Dei per
tribunabz
Captus
inbecillitab
Cuius
accommodat
re in
um
Aqua
in

Quomodo probas esse unum Deum?
Deut: & Audi Israel Dominus Deus

EXAM. UTILITATES.

illius schola, in qua coram audiemus Doctorem Fi-
lium DEI, & cum praeceptoribus nostris, Prophe-
tis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes,
plura ab eis discemus.

Has utilitates recitavi, cum plerique adolescen-
tes, vel ignavia, vel superbia fugiant examina, vel
aliquas bonas mentes ad amorem retinuerunt, sed
examinum, cum in ceteris artibus, tum vero prae-
cipue in doctrina Christiana exuscitem.

Nunc singulos doctrinae Christianae locos, eo
ordine, quo propositi sunt, breviter & perspicue
exponemus.

PRIMVS
LOCVS.

DE VERA DEI AGNI-
TIONE ET INVOC-

ATIONE.
Deus est essentia spiritualis

Quid est Deus?

Simplicissima & optima definitio DEI
est SYMBOLVM APOSTOLO-
RVM, vel Nicenum: quod iuniores omnes
accurate ediscere, & nos grandiores etiam quoti-

Exhi. 2 unus
est deus et unus
mediator dei et
hominum homo
Iesus christus
Deus sit spiritus
Joh: 4: deus est
spiritus, et qui
cum adorantibus
spiritu et veri-
tate adorare
debent.

Deus sit aeternus
Spal: 90: ante qua-
m montes fuerunt
et orbis condita
tu, tu es deus.
quod sit verax
Rom: 3: deus
hominum mendax
tu factus es deus
quia absit quia
petrus deus verus
est omnis ante
saecula mundus.

Quod sit omnipotens
Luc: 7: quod deus
non est impossibile
nullum velle

Quod sit misericors
Esai: 34: Domini
misericors est deus
misericors et clemens
et benignus

Quod habeat partes
Prima explicat
tributa seu essen-
tiales proprietates
Dei

Alteram monstrat
differenciam
personarum
divinarum
in actionibus
deus deus
die & recitat papa
us dei actus

Deum esse probare duo ex modis. 1. ex libra naturae & ex libro scripturae. Liber naturae sunt opera creationis ut coelum, terra, mare &c. Liber scripturae sunt tota & illa scripturae in scripturis. Gen: 1. Dixit deus fiat lux. &c. & ex opibus ab ipso factis & ex liberatione populi Israelitici ex & scripturae & die & attentè recitare utilissimū est, ut nos ad cognoscendum pharaonicionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus

Dei operibus & beneficijs, de creatione, de redemptione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesiae collectione, de extremo iudicio, de remissione peccatorum, & vita aeterna, exuscitemus: & hac cogitatione per vocem C R E D O impius sit applicatio beneficiorum Christi, et ipsa recitatio est confessio contra Diabolos, & in doloribus ac arumnis consolatio dulcis & efficax.

Deinde & usitata descriptio DEI tenetur:

DEUS est essentia spiritualis, unica, aeterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater aeternus, & Filius imago Patris, & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiae tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni aeternitate celebrari.

Quod sunt Personae Divinitatis?

Personarum divinitas probatur Joanni: 1. v. 1. & 28. Mattheo: 28. 19. Mar: 16. 13. Ioh: 1. Ver: 1. In principio erat Verbum & Verbum erat cum Deo.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Perfo-

1. Attentè lectorem naturae hinc patet illustrig.
 2. Proprietates in Deo non sunt quae habitus, immutabiles faciunt.
 3. Duo in sunt aquae et immutabiles, te autem a nobis non habent.
 4. Proprietates in divinitate non sunt contrariae. Aug: ser: 10. de triplici unitate tributa illa non est distinctio realis sed rationis. Basil: lib: 1. Contra Eunomium: Quam non communicabilia. Quodam sunt xiv. cor: 1. illis generis, vita, sapientia, voluntas, potentia: hinc simpli citas & infinitas.

Prigquam menter firmo & firmarete terra & Apoc: 1. ego sum primus & novissimus. Rom: 3. Imusit Dagonyax. Ioh: 3. v. 33. Qui accepit eius testimonium obfirmat. Ioh: 9. Pater verax est.

Psalm: 102. Miserrator et misericors. Dominus. Ioh: 1. Ver: 1. In principio erat Verbum & Verbum erat cum Deo.

Personarum divinitas probatur Joanni: 1. v. 1. & 28. Mattheo: 28. 19. Mar: 16. 13. Ioh: 1. Ver: 1. In principio erat Verbum & Verbum erat cum Deo.

DEUS est essentia spiritualis, unica, aeterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater aeternus, & Filius imago Patris, & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiae tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni aeternitate celebrari.

Personarum divinitas probatur Joanni: 1. v. 1. & 28. Mattheo: 28. 19. Mar: 16. 13. Ioh: 1. Ver: 1. In principio erat Verbum & Verbum erat cum Deo.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Perfo-

Persona est substantia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantum tres Personae Divinitatis agnoscendae et invocandae sunt, et non plures vel pauciores?

Quia DEVS sic se patefecit in Baptismo Christi, & in institutione baptismi nostri, & alijs testimonijs. Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Psal. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33. Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Fundamentum autem totius doctrinae Theologicae est haec sententia. Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate & cultibus ipsi praestandis sentiendum aut docendum, quam sicut se Deus, in suo Verbo, per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit.

Deut. 4. 12. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esaiæ. 8. Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Recita

Rom. 9. Christus est super omnia, Deus benedictus in secula.

1. Iohan. 5. Sumus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus.

Jerem. 23. Inuocabunt eum, IEHOVA iusticia nostra.

Iohan. 20. Dominus meus, & Deus meus.

Iohan. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, Et Deus erat illud verbum.

Quare Filius Dei nominatur λόγος seu Verbum.

Primum respectu aeterni Patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri. Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu Patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit; (Ioh. 1. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.) Et per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo seu verbo suo, veram agnitionem aeterni Patris, veram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare, Ebr. 4. Viuum verbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me.

Testimonio

*Testimonia de Diuinitate
Spiritus sancti.*

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Cùm enim Baptismus sit fœdus cum vero Deo: nosq; non solum in nomen Patris & Filij, verùm etiam Spiritus sancti baptizemur: necesse est Spiritum sanctum etiam eadē diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & vtriq; ὁμοσίον esse. Deinde multa sunt testimonia, in quibus palàm DEI & Domini seu IEHOVAE nomen Spiritui sancto tribuitur. 1. Corinth. 12. 6. 3. 2. Corinth. 3. Act. 5. 28. Esaiæ. 6. Postremò, propria solius diuina & omnipotentis natura opera & effectiones, vt creatio, regeneratio, viuificatio: item omniscientia, omnipresencia, Spiritui sancto in sacris literis ascribuntur. Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit celos. Psal. 33. Verbo Domini (λόγῳ & πατρὸς) celi firmati sunt, & spiritu oris eius (non creato, sed creante) omnes exercitus (omnes stellas) eorum. Et Ecclesia canit: Veni creator Spiritus, Imple superna gratia, quæ tu creasti pectora.

*Quæ persona Diuinitatis assumpsit
humanam naturam?*

Secun-

stræ naturæ, quia *θεάνθρωπος* seu DEVS & homo & frater noster, caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris factus est, *Iohan. 1. Verbum caro factum est, & habitat in nobis, seu assumpta nostra natura, non tantum effectiue & separabiliter, sed *σωματικώς*, ita, ut sit vna persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud æternum Patrem intercedit & deprecatur, & precium redemptionis persoluit. *Rom. 8. Est ad dextram Patris, & interpellat pro Nobis. Si Deus pro nobis quis contra nos. 1. Tim. 2. Vnus mediator Dei & hominum homo Iesus Christus, qui dedit seipsum precium redemptionis pro omnibus.*

Tertiò, Quia IN NOBIS fide eum agnoscentibus habitat Filius DEI, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit *Galat. 2. Viuit in me Christus, Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, APVD NOS in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo, protegens & salvans nos, ut dixit: *Ecce ego vobiscum sum usq; ad finem seculi. Psal. 46. Dominus Zebaoth vobiscum, protector noster Deus Iacob. Psal. 91. Cum ipse sum in tribulatione.*

Quid

Quid est Mediator?

MEDIATOR, est Persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, ut iusticia Dei satisficiat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantium gemitus & preces exaudiat. Ebr. 9. Iohan. 17. 1. Tim. 2.

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se unitas esse?

Causa ab Athanasio in libro de incarnatione Verbi, & ab alijs recitantur. Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam per solui ordo iusticiae postulabat. Deinde, ut pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebr. 2. Item, ut φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumptione humanae naturae, eamque horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumptione sua & collocatione ad dextram Dei patris glorificaret.

Deinde oportuit esse Deum, ut λύτρον seu precium pro peccatis aequivalens, & meritum nouae iustitiae & vitae sufficiens esset, ac molem iræ DEI

C 2

C pœ-

et pœnarum sustinere, & mortem ac diabolum vincere, & iusticiam ac vitam æternam restituere posset. Item, vt ingredi in Sanctum sanctorum, introspicere pectus Patris, & corda inuocantium, & vbiq; Ecclesie adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare, & sapientiam Dei ac Spiritum sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei λόγος vitam & lucem, que fuit imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat sapientia diuina, vt per idem verbum, quo condita est, imago Dei deprauata in nobis restauretur.

Quid est Christus?

C H R I S T V S est summus sacerdos & rex Ecclesie: DE O æterno Patri & nobis hominibus ὁμοῖος: vnctus plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit sibi ex genere humano æternam Ecclesiam: & sua intercessione merito ac efficacia remissionem peccatorum & salutem æternam impetrat ac donat Ecclesie, quam in hac vita verbo & Spiritu sancto regit, aduersus Diabolos ac tyrannos defendit, & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod

*Quod est discrimen inter Christum
& Iohannem Baptistam ac
ceteros sanctos?*

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum, Persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt in cæteris sanctis hominibus, tantum effectiue & separabiliter; sed etiam tali ratione, vt Filius Dei, & natura humana assumpta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, Differunt officio. Solus enim Christus est redemptor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iusticiam & vitam æternam: Sancti non sunt redemptores, sed tantum ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò, Efficacia. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum illuminans mentes vera agnitione DEI, dans Spiritum sanctum, & viuificans corda noua & æterna iusticia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt

efficaces propria potentia, sed tantum
ministri verbi & sacramentorum.

Quartò, Christus est ἀναμάρτητος,
expers omnis peccati & labis 2. Cor. 5.
1. Petr. 3. Sancti omnes sunt peccatores.
1. Iohan. 1. Psal. 32. & propter Christum
à peccatis absoluntur.

*Quis est usus & praxis doctrinæ
de Deo & de tribus perso-
nis Diuinitatis?*

Vt Deus rectè à nobis agnoscat &
inuocetur, seu, vt vera agnitio D E I, Timer ius-
tissima ira Dei aduersus nostra peccata, Fides seu
Fiducia misericordie propter Filium mediatorem
promissa, ardens inuocatio Dei, qua petimus nos à
Filio Dei doceri & seruari, & à spiritu Dei para-
cleto regi & sanctificari, vera gratitudo pro sum-
mis beneficijs Dei, ac in primis promisso Filio redē-
tore & effuso in pectora nostra spiritu sanctifican-
te, & totius vite obedientia et conformitas cum sa-
pientia & iusticia, & ceteris virtutibus Dei, in no-
bis excitetur, alatur & confirmetur: non vt ocio-
sis speculationibus & argutijs ac questionibus pro-
phanis, que ab hac vera & practica Dei noticia
mentes abducunt, & tamen arcanam D E I natu-
ram non explicant, inanem ingeniorum curiosita-
tem alant.

Præcipuè

Præcipuè autem in quotidiana Dei inuocatione hæc doctrina de Deo, de tribus Personis diuinitatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu Gratia & precum, de promissionibus, de fide profertenda, & Inuocatio nostra, ab Eibnica, Turcica, Pontificia & omnium alienarum gentium battologia segreganda est.

Quid est vera Inuocatio Dei?

VERA INVOCATIO DEI, est à vero Deo, Patre Domini nostri IESU CHRISTI, prælucente vera agnitione & fiducia Filij DEI mediatoris, petere bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, iuxta ipsius promissiones, & certò statuere se Deo curæ esse, & à DEO tanquam Patre φιλοσόφως preces nostras, propter Filium Dei intercessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ sunt partes vera Inuocationis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus piè & attentè considerare simul complecti, ac coniungere singuli debemus?

I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, ut scriptum est: *Domini Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Non habebis Deos alienos coram me.*

II. Cogitatio mandatorum DEI, quae inuocationem precipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissime iubent. *Matth. 7. Lucae 18.*

III. Pœnitentia seu Confessio propriae indignitatis & peccatorum, cuius inprecatione Davidis *Psal. 51.* & Danielis *cap. 9.* exemplum insigne habemus.

III. Consideratio promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum Mediatorem, *Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.*

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se DEO placere, & suas preces exaudiri propter Christum, *Iacob. 1. Oret in fide nihil hesitant. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*

VI. Commemoratio rerum petendarum, quae ab ipso Christo in septem petitiones incluse sunt. His gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.

Quod est discrimen veræ & falsæ inuocationis?

Discri-

Discrimina illustra sumi possunt à causis effici-
 cientibus, impulsivis, obiectis, & adiacentibus, sed
 usitatè recensentur hæc duo :

Prius sumtum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiam si iactent, se inuocare Deum conditorem cœ-
 li ac terræ: tamen à vero Deo aberrant,
 & sibi ipsis idolum sculpunt, quod com-
 pellant. Vnicus enim est, & solus condi-
 tor cœli ac terræ, qui est æternus Pater,
 Filius, & Spiritus sanctus, quem ipsi vel
 prorsus ignorant, vel contumelia affici-
 unt. Iohan. 5. Qui non honorat Filium,
 non honorat Patrem. Deinde de volun-
 tate Dei sunt incerti, quia promissionem
 Euangelij & Filium Mediatorem ad sper-
 nantur.

Vera autem inuocatio ad hunc vnum
 DEVM, Patrem Domini nostri IESV
 Christi, patefactum misso Filio & dato
 Euangelio, directa est: Deinde certò sta-
 tuit, se recipi & exaudiri propter Chri-
 stum mediatorem.

Hactenus de Deo creatore rectè agnoscendo
 & inuocando: Nunc de Creaturis ad imaginem
 Dei, vt Deum agnoscant & celebrent, conditis di-
 cemur.

SECUNDVS
LOCVS.DE CREATIONE MVN-
DI ANGELO RV M ET
Hominum.*Quid est Creatio?*

*2 Macch. xii.
& pp. 28*

Creatio est actio externa DE I, qua
Deus volens, immensa bonitate, om-
nes res alias, visibiles & inuisibiles, ex ni-
hilo fabricauit, consilio suo, vt æternam
Ecclesiam sibi cõderet, à qua agnoscatur
& celebretur, & in qua in æternū habitet.

Creatio cuius persone opus est?

Omniū trium personarum diuini-
tatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus sancti,
quæ simul omnes res alias condiderunt
& conseruant, vt dicitur Psal. 33. Verbo Domini
cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exer-
citus eorum. De Filio dicitur Iohan. 1. Omnia per
ipsum facta sunt.

*2 Macch. xii.
& pp. 28*

Condita sunt autem omnia mundi corpora,
nō eodem temporis momento, sed ordine, distinctis
sex diebus. Genes. 1. 2.

Prima die Materia cæli & terra rudis ac in-
digesta, & Lux.

I I. Cœlum

- II. Cœlum seu Orbes cœlestes.
- III. Terra & Planta.
- IIII. Sol, Luna & cœtera stella.
- V. Aues & Pisces.
- VI. Terrestria animantia, & Homo.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniuersum hoc theatrum naturæ rerum ideò conditum est à Deo, & miranda arte & sapientia distributum, & ornatum, vt Deum opificem nobis monstret, & utilitatibus hominum seruiat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentia, & omnipotentia Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsq; vicissim seipsum & omnia sua bona impertire. Rom. 1. Ephes. 3.

Quid est Prouidentia Dei?

Prouidentia est actio mentis diuina, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit, deinde gubernatio Dei, qua naturam vniuersam, à se conditam, sustentat & conseruat, & præcipue curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocia scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Pars Prouidentia, determinatio diuina, qua DEVS, omnia cernens, cunctos etiam futuros euentus, siue bonos siue malos, prospicit:
& bo-

& bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quousq; sit permissurus.

Hactenus de Deo creatore: nunc de Creaturis, ex quibus aeternam Ecclesiam Deus elegit, dicemus.

Sunt autem creaturae Rationales, aliae Incorporae & inuisibiles, vt Angeli & Animae hominum: aliae Corporales & visibiles, vt Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt ^{gen.} essentiae spiri-
rituales, creatae à Deo ad imaginem ipsi-
us, hoc est, intelligentes, veraces, iustae &
liberae, quae non sunt pars alterius speciei,
vt animae hominum: & sunt immortales,
ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint
ministri Ecclesiae, & custodes piorum, Ebr.
1. Psal. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentiae spirituales, initio
create ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes,
veraces, iustae & liberae, sed libera voluntate à Deo
deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus huma-
num à Deo auulsum in peccatum & mortem pra-
cipitarunt, & ad omnis generis peccata & cala-
mitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem
mirando consilio permittit Deus, & reprimit, vsq;
ad extremum iudicium, in quo Diabolos omnes,
vnà

vnà cum hominibus impijs, in aternos cruciatus ab-
ijciet, Iob. 8. 1. Petr. 5. 1. Petr. 2. 1.

Quid est Homo?

Homo est substantia creata à Deo
habens corpus & animam rationalem,
conditam ad imaginem Dei, vt Deum a-
gnoscat & celebret.

Quid est Anima?

Anima Hominis est essentia spiritua-
lis, creata à Deo ad imaginem ipsius, hoc
est, intelligēs, libera, & iusta, quæ est pars
hominis: nec extinguitur, cùm à corpo-
re discessit, sed est immortalis.

*Quæ sunt precipua vires Animæ
in homine?*

Quinq;: Rationalis, sentiens, appe-
tens, locomotiuæ, & vegetans.

*Quæ sunt partes animæ Ra-
tionalis?*

Duæ: MENS & VOLUNTAS, cum
qua in serijs moribus copulati sunt AF-
FECTVS cordis.

Quid est Mens?

MENS seu INTELLECTVS est
potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata
in cre-

in creatione radijs sapientia & lucis diuinæ, qua Deum & Legem Dei discernentem recta & praua, que via rectrix est, & numeros ordinem, & uoluntas & uoluntas, qua sunt principia & norma artium, & omnes res ceteras singulares & uniuersales utcumq; cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur, & rectè ac secus coherentia cernit & iudicat. Quæ potentia eam ob causam præcipuè condita est in homine, ut Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate toti rerum uniuersitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstrat.

Quid est uoluntas?

VOLUNTAS, est potentia anime rationalis motiua, ut in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo obiectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel auersari & rejicere potest vel suspendere actionem, & imperare externis membris, ut aliquid faciant aut omittant. Idè autem sic conata est uoluntas, ut ante omnia Deum & uirtutem expetat & amet, & in Deo lætet & acquiescat.

Quid est Affectus?

AFFECTVS, sunt varia species & forme actionum uoluntatis cum aliquo dolore aut læticia coniuncta: seu affectus sunt motus uoluntatis.

luntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum, à mente vel sensu monstratum, prosequimur aut fugimus.

Quid est Imago Dei?

Imago Dei, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas præcipuarum virium hominis, cum Archetypo, seu ipso Deo, videlicet: Mens, illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia, discernente recta & prava: & voluntas, liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione D E I, & vera obedientia erga D E V M: & correctum, omnes affectus & motus habens, conformes Legi Dei, Genes. 1.

Coloss. 3. Induite novum hominem, qui renovatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creavit eum.

Ephes. 4. Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia, & sanctitate vera.

2. Corinth. 3. Nos verò omnes, releuat a facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spirita.

Quid est liberum arbitrium?

LIBE-

LIBERVM ARBITRIVM in genere significat, & iudicium Mentis discernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & negligit ea, quae mens decernit.

Quid fuit liberum Arbitrium in Homine ante lapsum?

Fuit facultas mentis & voluntatis, qua poterant Angeli & Homines essentiam & voluntatem Dei conditoris sine vlla caligine & errore agnoscere, & iusticiam ac sanctitatem veram, in qua conditi erant, iuvante Deo, retinere, & sponte ac serio Deo perfectè obedire, vel ab eo desicere & peccare.

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, qua mens hominis bona & mala civilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & liberales, & alias res humane rationis iudicio subiectas aliquo modo intelligere, discere ac iudicare, & voluntas sine coactione easdem eligere aut expetere, & vel auersari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, ut suscipiant actiones cum iudicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed in rebus spiritualibus, ut in primo motu conuersionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius, & prima scintilla fidei in Christum accendenda,
Liberum

Liberum vel potius seruum & peccato captiuum et mortuum hominis arbitrium est naturalis impotentia, seu defectus & prauitas mentis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: qua mens cæca et tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auersæ & aduersæ Deo, nec seipsas proprijs viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo placentes præstare nec quicquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberatæ.

Liberum arbitrium in renatis ex aqua & spiritu, est facultas, qua mens & voluntas per filium Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia non modò externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, vt veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c. exuscitare, fovere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursus à D E O deficere potest.

Cùm autem dixerimus, Hominem ad imaginem Dei creatum esse, & quæ fuerit conformitas naturæ hominis cum L E G E Dei: nunc doctrina de L E G E Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.

D T E R-

TERTIVS
LOCVS.

D E L E G E D E I.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt decem Præcepta: vel
Lex DEI est doctrina, quam DEVS
in creatione hominibus indidit, & postea
in monte Sina & alibi repetiuit, præcipi-
ens quales nos esse, quæ facere, quæ o-
mittere oporteat, Et promittens bona
præstantibus perfectam obedientiam,
ostendens ac arguens peccatum in hac
corrupta natura, & denuncians iram
DEI & æternas pœnas omnibus pecca-
to pollutis.

*Alia et illustrior Legis Definitio
proximis annis à Philippo
tradita est?*

L E X D E I, est æterna & immota sa-
pientia & regula iusticiæ in Deo, discer-
nens recta & non recta, & horribiliter
irascens omni dissimilitudini & cõtuma-
ciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso,
& est

& est patefacta hominib. in creatione, & postea saepe repetita est & declarata voce diuina, vt sciamus, quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas racionales, & postulans, vt omnes sint conformes Deo, & damnans ac destruens omnes non conformes Deo, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filiū mediatorē.

Quod sunt partes Legis Mosaicae?

Tres.

1. Decalogus seu Lex moralis & aeterna, qua iam definita est.
2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticae.
3. Forenses seu Iudiciales.

Recita causas Legis moralis?

Causa efficiens, est immediatè ipse DEVS, qui hanc normam suae sapientiae & iustitiae omnium hominum mentibus in prima creatione in seuit, & postea voce sua, in monte Sina & alibi, illustrauit.

Materia in qua, est primū ipsa mens Dei, in qua perfectè lucet haec sapientia & iustitia, in lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea detruati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius

natura rationalis, quæ cum hac norma mentis diuina, in lege expressa, perfecte congruere debebat.

Forma est æterna & immota norma iustitiæ in Deo, obligans omnes vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt?

Primus, vt doceat, quòd sit Deus & qualis sit.

Secundus, vt hominum natura cum hac norma congruat.

Tertius, vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatum, non congruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ propriissimè est notitiâ Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ, vt Rom. 2. dicitur: *Opu Legis scriptum in cordibus eorum. Et summa legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex positua seu humana?

Leges Politicæ seu posituæ sunt sententiæ seu leges probabili ratione à magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias

stantias aliquas, in executione iuris naturæ, vel sancientes aliquid de occasione seruandi ius naturæ, non pugnantes cum iure naturali aut diuino.

Quod est discrimen inter Legem Dei, & Leges humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

1. Leges humanæ seu positiue Magistratum sunt mutabiles, & obligant tantùm certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

2. Sed Lex Dei est æterna & immutabilis, & obligat omnes Angelos & homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Cur Ceremonia & Leges Forenses Moysi nunc abrogatae sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Moysi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, ut esset certa sedes Ecclesie, & certus locus, in quo Christus, iuxta promissiones, exhiberetur: seu, ut esset hospitium na-

scientis, & Schola docentis Christi. Et Ceremonia
ac Forenses Leges ideo latae sunt, vt continerent
hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent,
vsq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem
exhibitus est Christus, tota politia ^{in seipsum} concidit, & vna
cum politia etiam Ceremoniales & Leges forenses,
qua tantum propter ipsam politiam instituta fue-
runt, extinctæ sunt.

Sed Lex ^{in seipsum} moralis, seu Decalogus est aeterna &
immutabilis norma sapientia & iusticia in ipso
Deo, obligans omnes creaturas rationales vel ad
obedientiam vel ad pœnam. Ideo nequaquam abo-
lita est, exhibito Christo, vt Matth. 5. dicitur: Non
veni soluere Legem, sed implere.

Quot modis impleat ^{christi legem} Implet autem Christus Legem qua-
tuor modis:

Quatuor modis

Primùm. Habendo & præstando per-
fectam obedientiam pro sua persona.

Secundò. Persoluendo pœnam suffi-
cientem, quam nos nostra inobedientia
meriti eramus.

Tertiò. Docendo & illustrando ve-
rum & genuinum intellectum Legis.

Quartò. Efficiendo in credentibus
nouam obedientiam cum lege congruen-
tem, per Spiritum sanctum.

Cum

Cum Lex Moralis sit aeterna & ^{immobilis} immutabilis, quomodo intelligen-
da sunt haec dicta ^{1. Timoth. 1.} 1. Timoth. 1.

Iustus non est Lex posita. Ro-
man. 6. Non estis
sub Lege?

^{Qui per gratiam in Christo}
Iustificati fide in Filium Dei liberati
sunt etiam a Lege ^{non sunt sub lege} morali, quod ad male-
dictionem, seu obligationem ad aeternas
poenas attinet, sed tamen manet aeterna
& immota obligatio ad obedientiam. Ideo
enim Christus maledictionem Legis in se deriuavit,
ut in natura humana obedientiam seu conformita-
tem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest.

Quid sit Libertas Chri-
stiana?

Non licentia faciendi quidquid libet,
sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à ma-
ledictione Legis, à ceremonijs & legibus
forensibus Mosis, & à ritibus adiaphoris ^{non nisi}
extra casum scandali. Iohan. 8. Rom. 6. 7. 8.
Ephes. 2. Galat. 2. 4. 5.

D 4 Qua

*Quæ sunt præcipua sententia Legis
Moralis? Seu, Quot sunt præ-
cepta Decalogi?*

Decem. Recita.

P R I M V M
P R Æ C E P T V M.

*Ego sum Dominus Deus tuus,
qui eduxi te de terra Aegypti. Non
habebis Deos alienos coram me,
&c.*

*Quæ sunt virtutes seu bona opera
primi præcepti, iuxta declara-
tionem Evangelij?*

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à
Noticia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido.
Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei ordi-
tur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit
Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in
educatione ex Aegypto patefactum, ab omnibus cre-
aturis

atque & commenticijs numinibus. Est autem hæc cognitio vel essentia diuina, vel voluntatis patefacta aut in lege, & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cum Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem gratiæ & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu Fiducia acquiescens in Deo, & uiuificans corda, & pariens dilectionem erga Deum, & erga proximum. Ex hoc fonte sumta est distributio Virtutum primi præcepti, quas his duobus uocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in Locis complectitur.

Vsitatum est autem, vna voce Pietatis seu Religionis, omnes totius primæ tabulæ virtutes comprehendendi, sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singula appellationes, sæpe plures alias per Synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Præcepti. Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omniū primæ Tabulæ virtutum commune genus est.

P I E T A S E R G A D E -

V M S E V .

D 5 R E L I -

*Huius partes sunt Virtutes, quæ ad
primam Decalogi Legem
pertinent :*

- I. Vera noticia Dei, seu Sapientia.
- II. Timor Dei, seu Pœnitentia.
- III. Fides.
- IIII. Dilectio.
- V. Spes.
- VI. Humilitas.
- VII. Patientia.
- VIII. Perseuerantia.

P I E T A S E R G A D E V M seu
R E L I G I O, est verum Deum, patefa-
ctum in creatione mundi & Verbo Ec-
clesiæ tradito, rectè agnoscere fiducia
Christi mediatoris inuocare & colere,
sicut in verbo suo præcepit.

S A P I E N T I A in sacris literis idem
est quod Pietas, videlicet, vera agnitio
D E I & redemptoris nostri Iesu Christi,
coniuncta cum vero timore Dei, & fide,
ac totius vitæ obedientia, iuxta verbum
diuinitus traditum.

V E R A N O T I C I A D E I, est essentiam
& voluntatem Dei in Lege & Euangelio
patefactam, rectè agnoscere, iuxta ver-
bum

bum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt educatione populi Israël ex Ægypto, resuscitatione mortuorum & similibus, confirmatum.

Peccata pugnancia sunt, Caligo & cæcitas mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnica, Philosophica, Turcica, Iudæica, omnes hæreses, corruptela Euangelij, blasphemia.

TIMOR DEI, est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & filiali metu iræ ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spiritali & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura, sine timore iræ Dei & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.

FIDES, est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuitæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum Mediatorem

rem

rem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium mediatorem promissa, & certò statuens, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnancia cum fide sunt:

Dubitationes Epicureæ & Academica, de Deo, de Providentia, de certitudine doctrinæ per Christum & Apostolos traditæ.

Dissidentia erga Deum.

Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus.

Desperatio.

Confidentia seu præsumptio.

Fiducia humanorum auxiliorum.

Superstitio.

Magia.

DILECTIO DEI est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione **DEI** erga nos, quam misso Filio declaravit, vicissim **DEVM** complectitur, & sese **DEO** subijcit & seruat omnia mandata Dei cum quadam læticia acquiescente in Deo: vel Dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur, Rom. 13. Dilectio est impletio legis.

Peccata pugnancia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum non sentiens

sentiens ardentis flammis dilectionis, deniq; omnium ceterarum virtutum extrema.

S P E S est certa expectatio vitae aeternae, iuxta promissionem in Evangelio expressam, & expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium **D E I**.

Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Prasumptio.

H U M I L I T A S seu *τηπεινοφροσύνη* est virtus, qua in timore **D E I** agnoscentes propriam infirmitatem, non superbimus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostrae vocationis, fiducia auxiliij diuini obcundis, & praestanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subiicimus.

Extrema sunt, ficta seu simulata humilitas, & SUPERBIA, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propria sese admirari & magnifacere, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despiciere, & cum accidunt aduersa, irasci Deo tanquam iniuste punienti.

P A T I E N T I A est virtus, quæ in doloribus & ærumnis, moderatè & placidè ferendis, reuerenter se voluntati Dei subiicit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fi-

sed fide statuit Deum sibi propitium esse, & petit & expectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei ac Fides.

Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia cruciatuum spontè accersitorum, ut in flagelliferis, eremitis, & similibus.

PERSEVERANTIA, est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò usq; ad extremum vitæ spiritum permanere.

Extrema sunt, Defectio à Fide & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus, ac Cyclopius contemptus
D E I.

IDOLATRIA, est vel fingere, aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorē Deo propriè debitum tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare D E V M ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligavit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei,

ro Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit & benefaciat.

Sunt enim Dij alieni non tantùm ficta Ethnorum numina, & Statuae ac Imagines, quae coluntur, sed in genere omnia, quae plus amamus & timeamus, quàm Deum, & quibus confidimus magis quàm Deo.

HYPOCRISIS, est simulatio pietatis, iusticiæ & sanctitatis externæ, cum tamen cor sit sine vero Timore Dei, & sine Fide, plenum dubitationibus, pravis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui, &c.

SCANDALVM, est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ DEI & salutis aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel quia prædet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia ferit alia plura peccata.

SECUN-

SECUNDVM PRÆCEPTVM.

*Non assumes nomen Domini
Dei tui in uanum.*

*Virtutes seu bona opera secundi
præcepti, in quibus consistit
verus usus nominis
diuini.*

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.
- III. Vera prædicatio.
- IIII. Confessio.
- V. Iusiurandum.

Vera Inuocatio DEI, est vero motu cordis & linguæ, à vero DEO, patefacto in promissione Euangelij & misso filio petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certo statuere, à Deo recipi, & exaudiri preces, iuxta ipsius promissiones, propter Christum mediatorem.

Extrema sunt, Omissio inuocationis frigida & oscitans precatio, qualis est omnium nostrum, & omnes

finem, vt Deo obtemperetur, vt ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

*Extrema sunt: Defectio ab Euangelio, & Per-
tinacia in causis impijs.*

I V S I V R A N D V M, est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes.

*Extrema sunt: Periuria, & superstitiosa ob-
seruatio impiorum iuramentorum.*

T E R T I V M P R Æ C E P T V M.

*Memento vt diem Sabbati
sanctifices.*

Quid significat vox Sabbati?

S A B B A T V M, Ebræis quietem, seu scholam & ocium ad studia doctrinæ de Deo, significat: Cui septima hebdomadæ dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.

Cur lata est lex de Sabbato?

Septem causæ sunt.

I. *Veluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monumentum doctrinæ de creatione mundi, sex distinctis diebus perfecta, à qua die septima Deus requieuit*

requieuit (Gen. 1. 2.) nec post hominem formatum, alios mundos, nec alias novas animantium species condidit, ut Hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & acquiescere velit, Deus demonstraret.

Cum autem in Scholis perpetuum Sabbatum seu otium studijs doctrinae de Deo destinatum agamus, praecipua etiam nostra cura sit, ut Sabbatum creationis rite celebremus, & Testimonia de Deo, in toto hoc pulcherrima natura rerum à Deo creata theatro nobis proposita, attentè contemplemur, & doctrinam de caelo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humane anima & corporis natura, studiosè discamus.

I. Ut commonesceret de Sabbato anima spiritali, quo à nostris operibus & cupiditatibus viciosis quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & patiamur: ac praecipuè in schola sanctae crucis, quietis & placidis animis Deum pro sua voluntate paterna nobiscum agere sinamus.

II. Ut perpetuam & aeternam quietem, omni labore & dolore vacantem, & perpetuò celebrantem Deum significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

III. Ut nos de Sabbato redemptionis seu quiete Filij Dei in passione & sepulchro, qua nobis honorem aeterni sabbati in lapsu amissum restituit, admoneret.

V. Oeconomica est, ut homines & iumenta,

præteritorum dierum laboribus defatigata & fessa septimi diei ocio & quiete recrearentur, Deut. 5.

VI. Ut monumentum esset liberationis ex seruitute Aegyptiaca, & Gratiarū actionis Deo præstandæ pro quiete à laboribus, quos in Aegypto grauis, ac pene intolerabiles sustinuerant. Deut. 5.

VII. Et præcipue in tertio præcepto consideranda, ut singulis hebdomadis septima die homines ad discendam & propagandam Legem Dei, & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes diuinas conuenirent. Id enim est sabbatum sanctificare.

Quæ sunt igitur bona opera in tertio præcepto mandata?

Sex sunt:

- I** S A N C T I F I C A T I O Sabbati seu conseruatio ministerij.
- II.** Fidelitas ministrorum seu docentium.
- III.** Diligentia auditorum.
- IIII.** Reuerentia & obedientia erga ministros.
- V.** Liberalitas, benignè contribuens ad conseruationem ministerij.
- VI.** Pia obseruatio Ceremoniarum in Ecclesia.

S A N C T I F I C A T I O S A B B A T I est præ

prælucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi & administrandi ceremonias, diuinitus institutas, destinatum, non prophanis, sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precatiõni, gratiarum actiõni, vsui Sacramentorum, &c. tribuere: nec in otium prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliõsue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est **C O N S E R - V A T I O M I N I S T E R I I E V A N G E - L I C I**, quod est officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitime administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitio- nem, fidem, inuocationem, & cæteras vir- tutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Eu- angelio credentibus impertiat.

Peccatum pugnans cum tertio præcepto est Prophanatio Sabbati vel per neglectiõnem & con- temtionem ministerij, vel superstitosam obseruati- onem sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

F I D E L I T A S Docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi medi- ocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia,

E 3 in do-

in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus præluendo, diligenter & sedulo obeunt & constanter tuentur.

Extrema sunt: Infidelitas vel ignara doctrina, vel negligentia in officio, & nimia anxietate seu cogitatione propria imbecillitatis deserere ministerium.

DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro usu sacramentorum, & obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contemptus doctrinae & sacramentorum, & Superstitio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cum proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Evangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. *Lac. 10. Qui vos audit, me audit. Ebre. 13. Obedite præpositis vestris & obtemperate. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.*

Extrema sunt, contemptus & contumacia adversus ministros, & simulatio arte premens ministerium,

sterium, & impia obedientia in corruptelis doctrina aut traditionibus impijs.

CONTRIBUTIO ad conseruationem ministerij Euangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis: sicut Israëlitæ quotannis viritim didrachmon, & primitias, decimas primogenitæ, partes victimarum, &c, ministris Ecclesiæ sustentandis conferebant, & in nouo testamento Dominus ordinauit, vt qui Euangelion annunciant, ex Euangelio uiuant.

Extrema sunt, nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiæ ab alijs attributa, vt multi principes, nobiles, & rustici Euangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut Idolatrica collegia Canoniorum vel monachorum.

PIA OBSERVATIO CEREMONIARVM, quæ institutæ sunt, vt per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiæ, & nerui publicorum congressuum, vt omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas: & superstitiosa obseruatio impiorum rituum.

*Quid, de Ceremonijs in Ecclesiæ
sentiendum est?*

CEREMONIÆ in genere sunt
E 4 gestus

gestus seu actiones externæ ^{quæ manifeste sunt} incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Sunt quæ aliæ Diuinæ, seu à Deo mandata, vel in veteri Testamento, *ut circumcisio & sacrificia Mosaica*, quæ fuerunt signa promissionis & Typi beneficiorum Christi & nota veræ Ecclesiæ, & vincula ac nerui publici ministerij: vel in nouo Testamento, *ut Baptismus & Cæna Domini*, quorum fines infra recitabimus.

Aliæ ab hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus traditiones humanas nominat, quæ vel palam pugnant & prohibita sunt verbo Dei, *ut inuocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missæ pro defunctis, Indulgentiæ, &c.* vel sunt ADIAPHORAE, quas Deus in specie nec precepit nec prohibuit, & quas suâ naturâ liberum est seruare aut nō seruare: Harum aliæ sunt utiles ad bonum ordinem & disciplinam seu pædagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressum ornandam: *ut ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum, Cantionum in publicis congressibus, Catechesis seu examen rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ, deductiones funerū cum pijs canticis, &c.* Aliæ sunt ludicræ vel etiam palam ^{superstitiosæ} ridiculæ gesticulationes sacrificulorum in sacris, proces-

Cuius generis
sunt ordinatio
temporis
locorum
lectionum
precum
cantionum
catechesis
examen
rudiorum
ritus
publicæ
ordinationis
cum
impositione
manuum
ritus
copulationis
sponsi
&
sponsæ
deductiones
funerū
cum
pijs
canticis
&c.

Verbindung mit dem Bild
 processiones cum statuis, circumductio asini in die
 palmarum, Depositiō crucis in sepulchrum & ex-
 cubia, vestitus & rasura Monachorum, &c.

Hos ritus etsi propter infirmos & dociles ali-
 quantisper vnā seruare licet, ne subita aut intem-
 pestiua abrogatione veterum rituum, quibus assue-
 uerunt, ab Euangelio deterrantur (Rom. 14.) ta-
 men nec his ludicris, nec ritibus reuera adiaphoris
Sanctum habet
 assuenda est opinio, quod sint iusticia coram Deo,
 aut cultus Dei per sese, aut necessarij ad salutem,
 aut opera meliora quā ea, quae Deus in Decalo-
 go praecepit.

Cūm praecepta Decalogi sint eter-
 na et immota, cur Lex de obser-
 uatione Sabbati à Christia-
 nis abrogata est?

L E X de Sabbato partim moralis est,
 quòd ad genus, hoc est, ad conseruatio-
 nem publici ministerij attinet: partim
 ceremonialis, scilicet quatenus ritum se-
 ptimi diei praecepit, qui vnā cum cæteris
 ceremonijs Mosaicis abrogatus, & in lo-
 cum eius prima dies hebdomadae substi-
 tuta est, qua Christus Dominus ex morte
 resurrexit.

E S

Q V A R.

Q V A R T V M

P R Æ C E P T V M.

Honora Patrem & matrem.

Quid est Honor?

HONOR, est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuenter se ei subijciens.

Sunt autem partes Honoris, parentibus, magistratibus & præceptoribus debiti.

1. Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratum, iudicum, & Præceptorum esse opera diuina, que à Deo sint instituta & conseruentur: & in his lucere ac conspici sapientiam Dei, iusticiam, ac bonitatem erga genus humanum.
2. Honorifica comprobatio Personarum, agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum & salutarium principum esse Dei munera & à Deo iuuari.
3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens, ac prædicans dona Dei.
4. Gratiarum actio pro his donis Dei.
5. Precatio, vt Deus res &

res & personas, pios parentes & Magistratus seruet, regat, & adiuuet. 6. Obedientia debita. 7. Candor & equitas in legibus & actionibus magistratum & parentum iudicandis. 8. Efficacia aliquas infirmitates & neuos eis condonans.

*Quae sunt virtutes seu bona opera
Quarti praeccepti?*

- I. Pietas seu philostorgia.
- II. Iusticia vniuersalis, seu, Obedientia erga leges.
- III. Iusticia distributua.
- IIII. Sedulitas.
- V. Gratitude.
- VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA, est virtus, quæ parentibus & liberis & cæteris sanguine iunctis, tribuit conuenientem amorem & honorem, & debita officia.

Peccata pugnantia cum pietate sunt, Astorgia, Indulgentia, & Impietas.

IUSTICIA VNIVERSALIS, est obedientia erga omnes Leges & magistratus, in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLI-

POLITIA, est legitima ordinatio certi cœtus hominum, honestis legibus, cum norma legis naturæ congruentibus, confociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, vt in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè inter se amici, hoc est, vt doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina, & colligi DEO æterna Ecclesia possit.

Quid est magistratus?

MAGISTRATUS, est gubernator Dei ordinatione constitutus, vt sit nutritius Ecclesiæ Dei & scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes leges, & sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes.

Extrema Iusticiæ sunt, Inobedientia seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratum & Legum, Seditio, Superstitiosa observatio quarumlibet legum.

IUSTICIA DISTRIBUTIVA est, quæ proportionem Geometricam discernit gradus personarum & officiorum

ficioꝝ in vita, & singulis conuenientem locum & honorem & conueniens munus attribuit.

Extrema sunt Confusio graduum, Tyrannis.

S E D V L I T A S, est iusticia suos cuiq; labores attribuens, & inclinans voluntatem, vt diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes.

Extrema sunt, Ignauia & πολυπεραγμοσύνη seu curiositas.

R E V E R E N T I A, est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificimus, & agnoscentes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia contemnens alios, & assentatio.

G R A T I T V D O, est Iusticia, qua benemeritis debitam gratiam, cum animi beneuolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio gratitudinis, qua fit verbis inanibus,

QVINTVM

PRÆCEPTVM.

Non occides.

*Quæ sunt virtutes seu bona opera
Quinti præcepti.*

Omniùm Quinti præcepti ac totius ferè
secundæ tabulæ virtutum commu-
ne genus est :

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt :

- I. Iusticia particularis.
- II. Iusticia puniens scelera,
- III. Fortitudo bellica.
- IIII. Fortitudo togata.
- V. Patientia Philosophica.
- VI. Mansuetudo.
- VII. ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ.
- VIII. Misericordia.
- IX. Candor.
- X. Amicitia.
- XI. Fidelitas.
- XII. Studium concordia.

XIII. Hu-

XIII. Humanitas.

XIIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI, est prælucente vera agnitione Christi & fide statuente se à Deo gratuita propter Filium diligere, vicissim se Deo subijcere, ac obedire, & propter Deum alios homines vera benevolentia complecti, & detrimenta eorum arcere, & pro virili eis benefacere, quibuscunque officijs possumus.

Pugnant cum Dilectione, Malevolentia, Odium, Invidia, Simulatio benevolentia, & cætera sequentium virtutum extrema.

IUSTITIA PARTICULARIS, est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & servat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIURIA, quæ est vel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona ladere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delictamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA, est affectata leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus conuicta siue gratis ludens.

Excessus est, Summum ius seu calumniosum.

I V S T I -

· IUSTITIA Distributiva in magistratibus afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

FORTITUDO, est virtus propugnatrix Iusticiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, & non abijciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recte ratione.

FORTITUDO Togata est constantia animi perseverantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obtrectationem, inuidiam, virtutis causa, ita videlicet, ut propter hæc impedimenta propositum honestum non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi iniusta pertinacia, & Stoica morositas.

Vicina virtus est PATIENTIA Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs, & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne opprimat
natu-

naturam, & ne impellat, vt contra iusticiam, constantiam, modestiam, vel alias virtutes faciat.

Extrema sunt, impatientia, & Stupor.

MANSVETUDO, est virtus, quæ moderatur iracundiam & vindictæ cupiditatem, remittit offensiones, & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordie causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lenitas.

Vicinia & ferè prorsus eadem virtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ, seu ÆQUITAS, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo iure, & tolerat in alijs multas infirmitates, vt morositatem, iracundiam, segniciam, πολυπραγμοσύνη, auiditatem gloriæ, &c. publicæ concordie causa, & ambigè facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

Vicina priori, MISERICORDIA, est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iusticiam, vt cum sæuitur erga innocentes, vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt DEVS miseretur generis humani: vel quia no-

bis quoque in communi sorte aliorum misericordia opus est.

Extrema sunt, Crudelitas, vel ἀσοφία, non affici sensu aliena calamitatis, ἐπιχαρεια, Indulgentia, non punire cum est puniendum, aut non est ignoscendum.

CANDOR, est virtus volens bonis bene esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem,

Extrema sunt, Malevolentia, Suspiciousitas, Luvor, & stulta credulitas.

AMICITIA, est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & patiens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalium, virtutis causa.

Extrema sunt: Inimicitia, Odium, Simulatio benevolentia.

FIDELITAS, est constantia voluntatis in vera benevolentia & omnibus officijs amicitiae debitiss.

Extrema sunt, Perfidia, & Assentatio.

STVDIVM concordiae seu φιλοσυχία, est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur

CONCOR-

concordiam, & cauet ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiae & Reipublicae turbetur.

Extrema sunt: φιλοφιλία, & lenitas.

HUMANITAS, est copulatio iusticiae cum virtutibus mitioribus & suavioribus, cum comitate, mansuetudine, εὐφροσύνη, affabilitate.

Extrema sunt: Morositas, non ostendens vllā significationem benevolentiae erga alios, & Lenitas.

NEMESIS, vel ZELVS, est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

S E X T V M P R A E C E P T V M.

Non mæchaberis.

Virtutes sexti praecepti.

- I. Castitas.
- II. Verecundia.
- III. Temperantia.

F 2 CASTI-

C A S T I T A S, seu Pudicitia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

C A S T I T A S vitæ cœlibis, est mundicies animi & corporis sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vilo feminis abusu.

C A S T I T A S **C O N I V G A L I S**, est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem **C O N I V G I V M**, legitima & indissolubilis coniunctio vnus maris & vnus fœminæ, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt: Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vaga libidines, & scortationes, adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, mulata castitas.

V E R E C V N D I A, seu Pudor est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriæ conscientiæ, & aliorum rectè
iudi-

iudicantium, coërcet omnes cupiditates,
& vitat delicta, & gestus animorum ac
corporum ita regit, vt conueniant ordi-
ni naturæ, personarum, & locorum.

*Extrema sunt: IMPVDENTIA, quæ est
contemnere Dei & omnium hominum iudicia, &
sine respectu iudicij, conscientie propriae & aliorum
sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.*

Stupor, Ductoria, nimia verecundia.

*Lasciua, seu pronitas ad varios ludos, & va-
rias voluptates sine cupiditate nocendi.*

*Proteruitas est pronitas ad prauas voluptates,
& ad contumelias faciendas.*

T E M P E R A N T I A, est virtus,
quæ moderatur appetitiones cibi & po-
tus, vt nec precationem, nec somnum im-
pediant.

*Extrema sunt: Voracitas, Ebrietas, & nimia
Abstinentia.*

S E P T I M V M P R A E C E P T V M.

Non furtum facies.

F 3

Virtu.

*Virtutes seu bona opera septimi
præcepti.*

- I. Iusta possessio & bonus usus propriarum rerum.
- II. Iusticia commutativa.
- III. Beneficentia seu liberalitas.
- IIII. Hospitalitas.
- V. Frugalitas, seu Parsimonia.
- VI. *Αὐταρξία.*

IUSTA Possessio & bonus usus propriarum facultatum, est virtus, quæ in timore Dei, & fide, ac bona conscientia retinet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad usus à Deo ordinatos conferre.

Pugnantia sunt: omnia iniusta aucupia opum, superstitiosa collatio facultatum in commune, furtum, &c.

IUSTICIA Commutativa, est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum servat æqualitatem Arithmeticam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.

BENEFICENTIA, seu liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & ope-

& operas non debitas obligatione civili, sed naturali seu diuina, vbi & quando docet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

HOSPITALITAS, est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veram doctrinæ professionem exultantes, vera beneuolentia, & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

PARSIMONIA, est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumtus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt: Auaritia, Sordes, & Profusio.

ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ, est virtus, vicina parsimoniam, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem, & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem DEO debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTAVVVM

PRÆCEPTVM.

*Non loqueris falsum testimo-
nium contra proximum tuum.*

*Virtutes seu bona opera octa-
vi precepti.*

- I. Veritas.
- II. Simplicitas.
- III. Constantia.
- IIII. Modestia & grauitas.
- V. Appetitio Gloriz.
- VI. Taciturnitas.
- VII. Eloquentia.
- VIII. Docilitas.
- IX. Comitas.
- X. Urbanitas.

V E R I T A S, est virtus, quæ incli-
nat voluntatem, vt veras sententias, hoc
est, cum rebus quales sunt, congruentes,
in doctrina de Deo & alijs artibus ame-
mus, & vera, recta, explicata & saluta-
ria constanter dicamus & faciamus, & in
mori-

moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

Doctrina de Deo, natura rerum, moribus.

Iudicia, videlicet, Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententia iudicum.

Pacta seu promissiones omnes in foederibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.

Consilia in gubernatione & privata vita.

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudes & vituperationes.

Significatio nostrae voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnancia cum Veritate, sunt omnia **MENDACIA**, omnes opiniones, sermones & gestus, non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs, & tota Sophistica, qua falsas opiniones & malas causas fucosis praetextibus tuetur.

Hereses & studium discendi, docendi aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

Calumniae forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.

Persidia in seruandis promissis, & foederibus, ac amicitijs, periuria, & fraudes in contractibus.

Persidia & Ironia in dandis consilijs.

Obiectatio, Maledictio, Vanitas, iactantia,

Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus & gestibus.

SIMPLICITAS, est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus, seu est vera, recta & explicata, in artibus, & in communi vita propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas, suti, ambages in doctrina & moribus, & simulatione simplicitatis, alicui insidiari & nocere.

CONSTANTIA, & **GRAVITAS**, est perseuerantia in Veritate & Iusticia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Lenitas & Morositas.

MODESTIA, est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quam nostræ imbecillitati conuenit, nec in actionibus supra nostras vires nos efferamus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum, ac locorum ordine.

Extrema sunt: ARROGANTIA, que in opinione plus sibi tribuit quàm adest, IACTANTIA,

F I A, qua verbis immodicè & falsò de se prædicat, **A M B I T I O**, qua tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere querit: & nimia modestia seu stupor: præterea incivilitas morum, scurrilitas in gestu & vestitu, obscenitas, & impudentia.

A P P E T I T I O veræ **G L O R I A E**, est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientiae rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt: Leuitas ac Impudentia, & Ambitio.

D O C I L I T A S, est virtus, quæ flecitur animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur.

Extrema sunt: pertinacia & Academica innoxia, seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.

T A C I T V R N I T A S, seu ratione tacere.

Extrema sunt: Garrulitas, Futilitas, & dissimulatio

mulatio eorum, qui tacent tunc quoq; cum mandatum Dei precipit confessionem.

ELOQVENTIA, est virtus, quæ mentem & linguam regit, vt Deo grata, & hominibus salutaria perspicuè & ornate dicat.

Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.

COMITAS, seu **AFFABILITAS**, est virtus, inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officijs præstandis, in vultu & gestibus, quadam suauitate benevolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt: Lenitas & Morositas fastidiosè audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & benevolentie significationem erga alium ostendens.

VRBANITAS, est ornamentum veritatis, quia iocosè vel figuratè, vel falsè dictis tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt: Scurrilitas, quæ iocos obscænos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas ac insulsitas.

NO,

N O N V M
 E T D E C I M V M
 P R A E C E P T V M .

Non concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur re-
 stitudo omnium virium hominis con-
 gruens ad normam legis, vel conformi-
 tas cum lege DE I, seu congruentia, seu
 conuenientia, seu similitudo totius na-
 turæ humanæ, mentis, voluntatis, cor-
 dis, omnium virium & membrorum ex-
 ternorum, quæ cum norma mentis diui-
 næ in Lege expressæ, perfectè congrue-
 re debebant. In summa, iusticia origina-
 lis, seu imago DE I, ad quam homo con-
 ditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X.
 præcepto, est CONCUPISCENTIA,
 quæ est *ἀταξία* seu corruptio omnium vi-
 rium hominis, videlicet in mente cæci-
 tas, caligo & dubitationes de Deo, in vo-
 luntate & corde auersio à Deo, & vacuitas
 timoris DE I, dilectionis, invocationis,
 fidei. Item prauæ inclinationes, inordi-
 natæ

natae appetitiones & flammæ viciosorum affectuum.

Qui sunt fines seu usus Legis divinae: & cur assiduè meditandus est Decalogus?

- I. Legis noticia est testimonium, quòd verè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet, ut Deum agnoscat, & ei iuxta Legem obediat.
- IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans ac damnans omnes homines, qui non confugiant ad **C H R I S T V M** Mediatorem.
- V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.
- VI. Est norma vitæ hominum, etiam non renatorum, ut mores honesta disciplina regant.

Potestne homo Legi Dei satisfacere?

R. Ne-

R. Nemo hominum in hac tristi corruptione naturæ potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare: Rom. 8. 7. sed externi mores ut cunq; regi iuxta Legem, etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari, Rom. 2. Tit. 3.

Quid est Disciplina?

DISCIPLINA, est regere externos mores, ut cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum viciosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas causas exigit disciplinam Deus etiam à non renatis?

Propter quinq; causas. *Quatuor*

I. Mandatum Dei. Rom. 13. *Necesse est obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est, facite, & habebis laudem ab eo.*

II. Ut vitentur pœnæ. Nam Regula iudicij Divini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: Atrocitas scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediate, vel per Magistratus, Rom. 13. *Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si male egeris.*

III. Ut

III. Ut societas civilis tranquilla, & incolumis conseruetur.

IIII. Ut nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

V. Causa vsitatè allegatur ex Paulo, Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur. Ut enim boni padagogi officia tria sunt: Docere, & coërcere disciplina & mores regere, castigare delinquentem: Ita Lex primùm docet nos de Deo, quòd sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iusticia, iudicio, &c. Deinde custodit & concludit nos tanquam carcere, non modò frenos & vincula inijciens vicijs cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant, sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnans nos propter peccatum, atq; in his terroribus & angustijs impellens & cogens nos confugere ad Filium Dei redemptorem & medicum, qui nos ex carcere legis, peccati & mortis, quo conclusi tenebamus, liberauit. Hac est propria & genuina dicti Paulini sententia, cum qua etiam vsitata accommodatio non pugnat, congruens cum dicto: Nec sortatores, nec idolatra, nec adulteri (nec vlli in violatione externe discipline pertinaciter perseuerantes) regnum Dei possidebunt.

In renatis verò disciplina, seu gubernatio morum iuxta Legem Dei, que fit pralucens in corde vera agnitione Christi & fide, est cultus Dei, & pars

pars nouæ obedientiæ, & quidem à Spiritu sancto
iuuatur & purior redditur, & presentibus ac æter-
nis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta Di- sciplinæ?

Tria præcipua. Primum, Naturalis infir-
mitas, seu caligo & cæcitas mentis: procliuas vo-
luntatis, præcipitantis in motus Deo displicentes: &
incendia prauorum affectuum.

II. Externæ illecebræ, praua sodalitia, exempla
multitudinis vitiosa, variæ & multiplices delicto-
rum occasiones.

III. Impulsiones Diabolorum.

DE PROMISSIONIBVS ET COMMINATIONIBVS additis Decalogo.

In singulis Decalogi præceptis prodest has quinque
que quæstiones ordine considerari. Quæ virtutes
flagitentur? Quomodo geri possint? Quæ peccata
prohibeantur? Quæ promissiones additæ virtutibus?
& comminationes pœnarum, quæ certissime pec-
cata comitantur.

Et si autem non sunt additæ singulis Præceptis
promissiones & comminationes in ipso Decalogo,
tamen summa comprehensa est in hac cõcione ad-
ditæ primo præcepto: Ego sum Dominus Deus tuus,

G

fortis

fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, intertertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in milibus qui diligunt me, & custodiunt precepta mea. Item, Leuit. 18. Qui fecerit hac, viuet in eis. Rom. 10. Galat. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones praemiorum & comminationes poenarum de virtutibus & vitijs singulorum preceptorum tradita, quarum pleraque in Proverbijs Salomonis & Syracidae collecta sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum praemijs & peccatorum poenis repetuntur.

Vt autem recte intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex communes actiones in conspectu habere, quas nunc breuissime recitabo:

PRIMO: Cum Deus sit verax, certissimum est comminationes ipsius non inania terribilia, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissime igitur statuamus, etiamsi saepe euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECUNDO: Accuratissimis limitibus discernenda sunt genera promissionum. Promissio
Erange-

Euangelij propria remissionem peccatorum, imputationem iusticiae, Spiritum sanctum & vitam aeternam omnibus credentibus, GRATIS, propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones vero legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam aeternam, & alia praemia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectae obedientiae, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur: Qui fecerit haec, viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt praeccepta mea.

TERTIO: Cum autem nemo praestet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat: quarunt anxie mentes, quomodo amplissima promissiones praemiorum singulis virtutibus additae, nobis ratae fiant, & quomodo poena vitari possint? Ad hanc questionem respondet Paulus. 2. Corinth. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratae ac firmatae, hoc est, vere & certo dantur propter Christum. Item, Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, qua praemijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & aeterna ornatur, ut 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones praesentis & futurae vitae. Item, Matth. 5. Merces vestra copiosa est in caelis.

Dantur autem premia in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Evangelio prescribit, Marci 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam aeternam, hoc est, praecipua per mai, & praecipua poene differuntur in vitam aeternam.

QVARTO: Discernenda sunt promissiones in Evangelio traditae.

Prima, summa, & maxime necessaria PROMISSIO GRATIAE & reconciliationis ac vitae aeternae, seu bonorum spiritualium & aeternorum, quae Deus propter Christum certo & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione, promittit se daturum esse. Haec praecipua Evangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, ut Job. 13. dicitur: Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cum contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei & pars mea Deus in aeternum. Rom. 1. Ideo ex fide, gratis, ut firma sit promissio.

Aliae sunt promissiones Rerum corporalium necessariarum ad huius vitae mortalis conservationem, ut vitae, bonae valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, fecunditatis agrorum, & similia, quae panis quotidiani appellatione continentur. Has quoq; tradidit Deus propter sex causas. Primum, ut agnoscamus Deum auctorem & conservatorem esse etiam huius

huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentia ea acquiri, sed verè à Deo dari. Deinde, ut Ecclesia in hac vitæ conseruetur. Ut Fides & Inuocatio, in petitione, & expectatione corporaliū bonorum exerceantur. Ut commones faciant nos de Christo & promissione bonorum spiritalium. Ut gratitudinem nostram Deo quotidie in vsu bonorum corporaliū declaremus. Postremo, ut bona corporalia sint adminicula nostræ vocationis, & instrumenta beneficentia & aliarum virtutum.

QVINTO: Hæ quoq; promissiones bonorum corporaliū, vera & rata sunt sicut sonant, & certò exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.

I. Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis prescribatur, sed simpliciter ipsius sapientia & voluntati paternæ relinquatur. Ideoq; parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diuinus nos exercere Deus velit, & liberationem certò consilio differat.

II. Cùm promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quò minus impios & sceleratos seuerè puniat.

III. Cùm in pijs etiam & obedientibus, seu vera Ecclesia, multæ sordes peccatorum reliquæ sint: certò consilio Deus etiam pios & sanctos, arumnis & cruce vult exerceri, propter duodecim causas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur.

IIII. Non sunt rapienda promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina: ut filij Ephraim (1. Par. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione, interficiuntur. Abraham verò, et si promissa ipsi erat terra tamen nunquam eam occupauit. Dauid, et si promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum, donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

S E X T O, Comminationes & pœna, quae immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt:

1. Iusticia Dei, cuius norma aeterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.
2. Ut in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum & agnoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse.
3. Ut hæc breues pœna corporales sint comminationes de aeternis pœnis.
4. Ut pœna nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.
5. Ut tranquillitas publica conseruetur.

Postremò, Ut exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœna attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, quæ semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, ut Ieremia 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi, ut
face-

facere ei. Et ideo differt Deus pœnas, ut homines ad pœnitentiam inuuet. Sap. 11. Dissimulas peccata hominum, ut agant pœnitentiam.

Q V A R T V S L O C V S.

DE PECCATO, QVOD
PER LEGEM DEI COGNO-
scitur, accusatur & damnatur.

Quid est Peccatum?

PECCATVM, est quicquid pugnat cum Lege Dei, quæ æterna & immota bonitatis & rectitudinis norma est. 1. Iohan. 3. si a-
μαρτία ἢ ἄνομία, peccatum est iniquitas, seu deflexio à regula legis diuina, seu dissimilitudo cum lege, seu non congruere cum lege. Competit enim vocabulum ἀνομίας propriè peccato, per se considerato, in abstracto, non concreto, quod non ἀνομία, seu ἀνομον est.

*est defectus
essentia
revertat propri
a peccato*

Sit & altera definitio pueris nota, quæ in locis traditur.

PECCATVM, est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium Mediatorem.

Qua est causa efficiens Peccati?

NON DEVS, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui libere & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam & iusticiam & libertatem voluntatis, in creatione ipsis insitam, sibi, & toti posteritati amiserunt. Deut. 23. Deus noster absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Iob. 8. Diabolus homicida est ab initio, & in veritate non stetit. Cùm mēdaciū loquitur, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater mendacij. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Externorum autem peccatorum tres sunt causa:

I. Errores, seu cæcitas & caligo mentis humanae, qua lapsum primorum parentum secuta est.

II. Praue cupiditates in voluntate & corde.

III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor & potentia obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio personae ad iram Dei & aeternam damnationem.

Fines

Fines & effectus sunt:

- I. Ira Dei.
- II. Æterna damnatio.
- III. Mors corporis.
- IIII. Omnes calamitates generis huma-
- V. Tyrannis Diaboli. (ni.
- VI. Concupiscentia, quæ simul est pec-
catum, & pœna peccati.

*Quot sunt genera peccati
præcipua?*

Duo. Peccatum originale, & actuale.

Quid est peccatum originale?

PECCATUM ORIGINIS,
est defectus, vel inclinatio, pugnans cum
Lege Dei, nobiscum nascens, & secuta
lapsum Adæ, promerens iram Dei, & æ-
ternas pœnas, nisi fuerit facta remissio
propter filium Dei redemptorem. Psal. 51.
Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis
concepit me mater mea. Rom. 3. Omnes peccave-
runt, & priuati sunt gloria Dei sicut Iohan. 1. Esa.
9. totum genus humanum nominantur Tenebra, id
est priuati & carentes luce veræ agnitionis Dei,
veræ iusticiæ & vitæ, quam Deus approbat. Rom. 8.
Sensus carnis non obtemperat, ac ne quidem po-
test obtemperare.]

G 5.

1. Cor. 2.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu privationem iusticiae, & a suavitate obediendi Deo, nobiscum nascentem, propter quam naturam filij irae sumus, describi, manifestum est.

^{omnes} PECCATUM ACTUALE, est actio interior vel externa pugnans cum Lege Dei, ⁱⁿ ^{ut} in mente ^{ut} dubitationes Epicurae vel Academicae, & omnes falsae opiniones de Deo, etiamsi lingua vel calamo non praeserantur: ⁱⁿ voluntate ^{de} admiratio sui, neglectio & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremens recusans placide obedire Deo in arumnis: in corde iniusta odia, ira, cupiditas, amor vitae, voluptatum, opum, gloria, maior, quam ipsius Dei. Externae actiones sunt blasphemi sermones, mendacia, periuria, cedes, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.

Huic actuali peccato proprie congruit usitata definitio, saepe ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum contra Legem Dei. Ideoque in scholis etiam peccatum cordis, videlicet pravae cogitationes & affectus cordis, distinguant à peccato operis, quod dicto vel facto committitur.

SPECIES Peccatorum secundum ordinem praeceptorum Decalogi rectiss. distribuuntur, ut supra in loco de lege ea enumeravi, & mediocris catalogus

in cordis malis
affectuum; tum
in membris opor-
tis, ut oportet
actiones, pugna
Dei cum lege
Dei.

Galogus Rom. 1. Gal. 5. 1. Corinth. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commissionis, & omissionis ac negligentiae adfectata, possunt: sicut & Iuriscōn. discernunt D O L V M, seu crimen, seu Flagitium, videlicet factum, quo Lex Dei contra conscientiam violatur: & C V L P A M latam vel lesem, cum vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.

Dic alteram Diuisionem peccati, <sup>peccata sunt alia
est veniale
et mortale</sup>

V E N I A L E P E C C A T V M est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum Lege Dei, in renato, cui retinenti fidem, & repugnanti prauis affectibus Spiritu, reatus remittitur.

Sedes aut materia de Peccato in renatis et sanctis reliqua, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonū hoc facio: Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meae, & captiuum me facientem legi peccati, &c. Nulla autē condemnatio est his qui in Christo Iesu non secundum carnē ambulant, sed secundum spiritum, & deinceps vsq; ad clausulam. Si spiritu actiones carnis mortificabitis, viuetis. 1. Iob. 1. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis.

M O R T A L I A P E C C A T A sunt, non tantū septem illa, quae vulgò numerantur, Superbia,

bia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaritia, Gula, Luxuria
 ſue Libido, quæ tamen plurimorum peccatorum
 externorum fontes & ſcaturigines ſunt: ſed in
 non renatis, omnia peccata originalia &
 actualia: at in lapsis, qui antea fuerunt
 renati, ſunt delicta contra conſcientiam,
 ſeu, quæ fiunt à ſcientibus & volentibus,
 propter quæ amittit homo gratiam &
 Spiritum ſanctum, & fit reus iræ Dei &
 æternarum pœnarum, niſi ad Deum con-
 uertatur.

*Ephes. 5. Hoc ſcitate, quòd omnis ſcortator aut
 impudicus, aut auarus, non habet hereditatē in re-
 gno Chriſti & Dei, Ne quis vos decipiat inanibus
 ſermombus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios
 inobedientes. Ezech. 33. Cùm receſſerit iuſtus à
 iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem morietur.*

Quatuor peccata clamantia in cœlum nomi-
 nant, Homicidium voluntarium Genes. 4. Sodomi-
 am Genes. 19. Oppreſſiones pauperum, viduarum,
 &c. Deut. 15. Exod. 22. Pſal. 95. Mercedem o-
 perario negatam, Exod. 24. Iacob. 5.

Novem modi, quibus communicamus peccatis
 alienis, hoc triſticho comprehenſi ſunt:
 Inquinat alterius vitij ſe qui malè ſanus
 Conſulit, aſſentit, mandat palpætue, receptat,
 Participætue ſilet, non obſtat, non manifeſtat.

PECCATUM IN SPIRITUM
 SANCTUM, eſt vel veritatem agni-
 tam

tam petulanter oppugnare, & opera, quæ certò apparet spiritu Dei facta esse, odio Pharisæico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera esse: vel desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiæ seu gratiæ exuberantis supra peccatum.

Alij sex species recitant:

*Pneumatis est hostis præsumens, spemq; relinquens,
Impugnans verum, domi fratris malus osor,
Obduransq; animum simul ac sperans πετὸν οὐραν.*

Sed nos de peccato irremissibili statuatamur à posteriori iudicandum esse, & quantacumq; sint nostra peccata, sciamus mandatum Dei esse, vt conuersi credamus, omnia peccata nobis remitti, & promissionem Gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse.

Matth. 11. Venite ad me omnes. Rom. 5. Gratiæ exuberat supra peccatum. Ioban. 3. Omnis, qui credit in Filium, habet vitam æternam.

Q V I N T V S

L O C V S.

DE EVANGELIO SEV
PROMISSIONE REMISSIONIS
peccatorum propter Christum
& Fide iustificante.

Quid

Quid est Evangelium?

EVANGELIUM, est PROMISSIO DE CHRISTO: seu, doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio Diuinitatis per Filium prolata, in qua DEVS immensa misericordia propter Christum Filium suum GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam, Spiritum sanctum & vitam æternam, omnibus agentibus pœnitentiam, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatoriu per fidem in sanguine eius, &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum, Lex est naturâ nota, vtpote insita mentibus humanis in prima creatione, que etiam post lapsum non prorsus extincta est, Rom. 1. & 2. Euan-

Euangelion non est naturâ notum, sed à Filio Dei reuelatum est. *Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 16. Genes. 3.*

Secundùm, A Promissionibus. Lex promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. *Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.*

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, GRATIS, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem, *Rom. 3. 4. 10.*

Tertium ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantùm accusat, monstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 27. Maledictus omnis, &c. Rom. 3. 4. 5. 8 Galat. 3. 1. Corinth. 15.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, *Rom. 1. 3.*

Quod est discrimen veteris & noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid

Quid est nouum Testamentum?

NOVVM TESTAMENTVM planè idem est quod Euangelion, seu promissio remissionis peccatorum, gratiæ Dei, Spiritus sancti & æternæ salutis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, pro nobis mortuum gratis credentibus donandæ, Matth. 26. Galat. 3. Ebr. 6. 2. Cor. 3.

Quid est Vetus Testamentum?

VETVS TESTAMENTVM propriè est promulgatio Legis Mosaicæ, & promissio terræ Canaan, & certæ politiæ ac defensionis, à Deo facta Israëlitis seruantibus legem: cui ceremonias & sacrificia Deus adiunxit, vt essent Typi personæ sacrificij & beneficiorum Christi, propter quem solum credentes omnibus temporibus remissionem peccatorum & æternam salutem consecuti sunt.

*Quod est discrimen Spiritus
& Literæ?*

SPIRITVS, significat Christum ipsum, seu Spiritum Christi sanctum, qui per ministerium Euangelij lucem veræ
agni-

agnitionis Dei, veram consolationem, iusticiam, & vitam in cordibus accendit.

LITTEA, significat Legem Mosaicam, literis scriptam in tabulis lapideis, & omnem obedientiam seu conatum faciendi opera legis ceremonialia vel moralia, sine Spiritu sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum sanctum accensa, 2. Cor. 3. Rom. 2. 7.

Hec doctrina de discrimine Legis & Evangelij, lumen est in vniuersa Ecclesie doctrina, necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi, ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo prestandos, ad veram consolationem animorum, & aeternam salutem. Et est velut norma ac Regula, omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis articulis precipue gubernans ac dijudicans. Ideo diligentissime in visceribus penetralibus hac doctrina de discrimine Legis & Evangelij insigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo, & in doloribus conscientia Legem ab Euangelio accuratè discernere possit.

Extracta sunt autem hac discrimina ex dictis, Ioha. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam Filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit.

Rom. 3. Nunc sine Lege Iusticia Dei manifesta est,

H

ta est,

ta est, testificata per Legem & Propbetas. Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capituli tertij.

Rom. 4. Si ex lege est hereditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur. Ideo ex fide, gratis, ut firma sit promissio.

Rom. 8. Cum impossibile esset Legi iustificare, eo quod non servabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut iusticia Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. Moses describit iusticiam Legis, quod, qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Ceterum quæ ex fide est iusticia, sic loquitur, &c.

Gal. 3. Totum caput & præcipue hæc sententia: Si ex Lege est hereditas, non iam est ex promissione: at qui Abrahæ per promissionem donavit Deus: Quid igitur Lex?

Ephes. 3. Euangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, ut reperiar in illo non habens meam iusticiam ex Lege, sed eam, quæ per fidem est Christi.

Gen. 12. In semine tuo benedicetur omnes gentes. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed tan-

sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis Galat. 3.

Jeremia 32. Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam cum domo Israël fœdus novum. &c. Confer Epistolæ ad Hebræos caput octavum & novum.

Hæc testimonia, quæ recitavi, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Evangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime consideranda & evoluenda sunt.

Quod est discrimen inter iusticiam Legis & Evangelij?

Lex promittit iusticiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam. Ideo IUSTICIA LEGIS est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, ^{quæ ab uno solo fuit in ipso} experta omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit. Vel est qualiscumque ^{quæ ab uno solo fuit in ipso} obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem, sed

H 2 propter

propter solum filium Dei Dominum nostrum IESUM CHRISTUM, quem sola fide amplectimur.

*Quid igitur est Iusticia Evangelij,
seu Iustificatio hominis cor-
ram Deo?*

IUSTICIA CHRISTIANA est remissio peccatorum, & imputatio iusticiae Christi, & acceptatio ad vitam aeternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid est Gratia Dei?

GRATIA, est misericordia DEI gratuita propter filium mediatorem promissa, seu gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.

*Quomodo iustificatur Homo
coram Deo?*

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum Mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conversione remissionem peccatorum, & fit iustus,

iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cum certò credit hæc bona sibi à Deo propter filium donari.

Quid est Fides iustificans?

FIDES, est noticia personæ & beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam: & in hac, promissionem gratuitæ reconciliationis, seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ, & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum, GRATIS, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola fide sumus iusti?

Correlatiuè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma verborum (fide iusti-

Iustificamur) utitur scriptura, ut utrumque doceat. Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per, & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, Iusticia, & vita æterna. Deinde quomodo nobis applicari, & ad nos transferri debeant, videlicet Sola fide, amplectente promissionem, & in CHRISTO acquiescente.

*Quid excludunt hæ particule,
Gratis, sine Lege, sine operi-
bus Legis, sola fide?*

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint fidei, aut sequantur: sed adimunt cæteris virtutibus seu operibus, meritum seu causam remissionis peccatorum, & transferunt causam in solum Christum mediatorẽ fide apprehensum.

*Propter quas causas necesse est re-
tineri particulas Exclusivas,
Gratis, Sola Fide, sine ope-
ribus Legis?*

Propter

Propter quinque causas.

I. Quia non est aliud mediū, quo promissionem Gratia, & Christum agnoscere & apprehendere possumus, nisi sola fides.

II. Ut Christo debitus & proprius honos tribuatur, videlicet. Quòd ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorum, iusticia, & vitæ æternæ nobis donandæ, & quòd nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conscientia habeant certam & firmam cōsolationem, nititur promissio gratia solo Filio Dei, & non nostris meritis, ideo dicitur: Sola fides, ut cor certò statuatur Deum nobis propiciū esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom. 4. recitat: Ideo ex fide GRATIS, ut sit firma promissio.

IIII. Ut illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Ut vera inuocatio præstari possit, quam necesse est niti solo mediatore Filio Dei, non nostris virtutibus.

Iustificatne sola Fides tantum ratione principij, ut loquantur, deinde verò post primam conuersionem, seu iustificationem, statuendum est nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter fidem, Spem, & Caritatem coniunctim, iustos esse, & Deo placere.

H

4

In prim-

In principio, medio, & fine, semper statuendum est: Nos propter solum Christum Mediatorem fide iustos esse, & Deo placere, & heredes esse vite eterne, non propter vlla nostra opera aut virtutes, vt prolixè disputat Paulus, Galat. 3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus.

Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, acceptatione seu imputatione, qua propter filium accepti sumus, etiamsi nondum totam massam peccati perfectè deposuimus,

Abacuc. 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides niti duabus rebus: Christo, & nostris operibus: Alioqui prorsus incerta fieret, nec vllam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita, pro quibus orant: Remitte nobis debita nostra. Ideò Christus est sacerdos in eternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quantò magis iustificati saluabimur per eum gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quòd, propter eum & per eum, donemur vita eterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquia peccati, tamen Lex
iam

iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam eternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus.

Col. 2. In illo cōsummari estis. Quasi dicat, nō in vestra mundicie. Rom. 6. Donum Dei est vita eterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Evangelij in articulo Iustificationis, & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. Papista docent hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum sola fide, sed etiam bonis operibus, seu proprijs virtutibus congruentibus cum Lege Dei. Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.

II. Cū nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam eternam mereri.

E contra Evangelion docet:

I. Remissionem peccatorum donari Grati, propter solum Christum mediatorem, non propter nostra opera aut merita. H S Non

IIO DE IUSTIFICATIONE.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christam viuunt, debere certo statuere, se Deo displicere, & reos esse iræ Dei & æternarum poenarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certo statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, vt expresse dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, vt Rom. 7. & 8. clare dicitur: sed iusticiam & vitam æternam donari credentibus GRATIAS, propter Christum.

Quod est discrimen inter Iustificationem, Regenerationem, & Renouationem?

Iustificatio, est remissio peccatorum seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens, & accepta, & vitæ æternæ hæres est, propter Christum mediatorem.

REGENERATIO, est actio Spiritus sancti, qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis generat filium Dei, & hæredem vitæ æternæ.

Reuo-

DE IUSTIFICATIONE. III

Renouatio, est actio Spiritus sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, in mente caliginem, & dubitationes de Deo, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei, & omnes prauas inclinationes: in corde, incendia seu furias affectuum vitiosorum expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat, accendens in mente lucem vere noticie Dei, in voluntate & corde nouam iusticiam, & latam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relata ad hunc finem, vt Deus celebretur.

Ex his Definitionibus apparet, Regenerationem, etsi natura peccato mortua viuificationem & renouationem proprie significat: tamen remissionem peccatorum saepe simul complecti, & velut totum esse, complectēs duas partes, Iustificationem & Renouationem naturæ per Spiritum sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operum bonorum.

Quomodo fit Regeneratio
hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato: & filij ira ac aternæ damnationis. Vt igitur Filij Dei hoc est, Deo placentes & heredes vitæ aternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum sanctum regenerari.

rari. Regenerantur autem, cum in vera conuersione propter Filium Dei remissionem peccatorum, in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & heredum regni caelestis adoptantur, & donantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati, paulatim expurgat, & nouam lucem & iusticiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

S E X T V S L O C V S.

D E N O V A O B E D I E N T I A,
S E V,

B O N I S O P E R I B V S
R E N A T O R V M.

Quid est noua obedientia?

Noua Obedientia, est praelucēte vera agnitione Christi & fide, vitare omnia delicta Deo displicentia: & non solum externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus obedire praeceptis Dei, hoc fine, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verē esse Deum, cui obedientiam praestamus.

Sunt autem ferē Synonyma vocabula:
Noua obedientia, Cultus Dei, Bona opera, Vir-

ra, Virtus, Bonum propositum, Bona
 Conscientia, Sacrificium laudis, Iusticia
 inhærens, Inchoata obedientia, Mortifi-
 catio actionum carnis, &c.

Quid sunt bona opera? Bona opera sunt opera quæ
 sunt præcepta
 salutis
 ament officii
 regulativa
 quia deus
 postulat

BONA OPERA, seu CULTVS
 Dei, sunt à Deo mandata actiones men-
 tis, voluntatis, cordis, & externorum
 membrorum, excitatae per Spiritum san-
 ctum, & facta in fide, hoc fine, vt Deo o-
 bedientia & honos præstetur.

VIRTUS, est obedientia erga De-
 um iuxta ipsius verbum.

Bonum propositum seu *propositio*, est
 firmum decretum seu constans & per-
 petua voluntas non amplius consultò &
 spontè peccandi, sed libenter & promtè
 Deo obediendi.

BONA CONSCIENTIA, est no-
 ticia Legis Dei, & iudicium in mentibus
 nostris, quo rectè facta, hoc est, cum Lege
 Dei congruentia approbamus, & nos
 rectè fecisse, & propositum non delin-
 quendi consultò & spontè aduersus Le-
 gem Dei, habere scimus, quàm scienti-
 am ordine diuinitus sancito sequitur
 tranquillitas cordis, & spes auxiliij &
 prote-

protectionis diuinæ. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Petr. 3. Conscientiam habentes bonam.

SACRIFICIUM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis pralucens fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur, hunc verè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum: sed est testificatio, quòd fit Deus, & testimonium obedientie, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Petr. 2. Psal. 50. Psal. 51. Psal. 107. Psal. 116. Rom. 12. Rom. 15.

Estne noua obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus Spiritu sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iusticia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus. Rom. 6. 7. 8.

Deinde ordo sapientiæ & iusticiæ diuinæ æternus & immutabilis, est, vt Homines à Deo creati, & per Filium Dei redempti,

dementi,

demti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnancia vitent, Rom. 8. Debitores sumus. Ephes. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertio. Mandata Dei seuerissima ubique repetuntur. Iohan. 9. Noli amplius peccare. Ioh. 15. Hoc est mandatum meum, vt diligatis vos inuicem. Rom. 6. Non regnet peccatū in mortali corpore vestro, vt obediatis illis in concupiscentijs eius, sed prabete membra vestra organa iusticie Deo. Item, Liberati estis à peccato, & serui facti iusticie, Coloss. 3. Ephes. 4. 5. 6. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Thess. 4. Hec est voluntas Dei, &c.

Plures causas postea in loco finium recitabimus.

Qua sunt species bonorum operum seu partes nouæ obedientie?

Species bonorum operum, seu Cultum Dei iuxta seriem præceptorum Decalogi commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus Timor Dei, vera fiducia misericordie promissæ propter Christum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iusti-

Iusticia vniuersalis, obedientia erga leges & Magistratus, Pietas erga parentes, Iusticia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, Sedulitas, diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt supra in loco de Lege catalogum virtutum adiunctis definitionibus recensuimus.

*Quod est discrimen inter virtutes
seu bona opera Ethnicorum
Christianorum?*

Quatuor sunt discrimina.

Primum. Multa sunt propria Christianorum virtutes Ethnicis ignotæ, vt Fides Christiana fiducia misericordie seu gratiæ Dei, propter Christum promissa, vera inuocatio Dei, Spes vitæ æternæ, &c. Cætera in prima Decalogi Tabula exposita, quarum ne quidem mentionem faciunt Cicerō in Officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde causis efficientibus differunt. Nam virtutes venatorum, nõ solis humanis seu liberi arbitrii viribus efficiuntur, vt Ethnicæ: sed à Spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertio, causa formali. Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per Spiritum sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi &

Fides

*Fides, sine qua impossibile est Deo placere, prae-
luceat. Bona opera seu virtutes Ethnica, sunt tantum
externi gestus, seu gubernatio locomotiva, sine spi-
rituali motu cordis & sine fide.*

*Quarto, causis finalibus. Nam Christiani bona
opera faciunt, & Deo obediunt, ut Dei gloriam
illustrent. 1. Cor. 10. Matth. 5. Ethnici, & horum
similes, Pharisei & Hypocrita, ostentatione vel au-
cupio gloriae popularis, aut potentia, & metu infamiae
& poenarum, virtutis officia colunt. Matth. 6.*

*Qui sunt gradus bonorum operum
seu cultuum Dei?*

Tres sunt gradus praecipui.

*Primus & summus gradus, & velut Anima
& vita reliquorum bonorum, est verus
Timor Dei, & Fides in Christum, ac o-
bedientia cordis interior, quam Deus in pri-
mo precepto flagitat, quam unico verae pietatis no-
mine vulgo appellare solemus.*

*Secundus, sunt externa honesta ope-
ra moralia, quae in secunda Decalogi Tabula
praecipiuntur, seu officia iustitiae & dilectionis erga
proximum.*

*Tertius gradus, sunt Ceremoniae &
sacrificia, quae non placent Deo, nec sunt cultus
Dei per sese, nisi prae luceat verus Timor Dei, & Fi-
des, ac obedientia moralis.*

I Quae

Quæ sunt causa efficientes, seu quomodo fieri possunt bona opera?

Tres sunt causæ.

I. Verbum Dei, docens quæ opera Deo placeant, & Fides in Christum, Ezech. 20. Deut. 12.

II. Spiritus sanctus accendens in mentem lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorū. Deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum. Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio, &c. Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum sanctum, non repugnans Spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem: & cordis ac externorum membrorum actiones regens, vt congruant cum voluntate Dei.

Quæ est causa Formalis, seu quomodo placent Deo bona opera?

Opera fiunt bona, & Deo placentia per fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est,

I. Per

I. Persona, quæ facit bona opera, statuat se iustum esse, & Deo placere **GRATIS**, propter **CHRISTVM**, fide. Ebr.

I. Abel obtulit vberiore hostiã Deo.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata adhuc in nobis hærentia, vt *caliginem de Deo, dubitationes, prauas inclinationes, securitatem, superbiam, quò minus LEGI DEI possimus satisfacere.* Rom. 7.

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternam & immorantem esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & *nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.* Rom. 8. *Debitores sumus.*

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, vt 1. Pet. 2. dicitur: *Offerte hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.* Ebr. 13.

Quæ sunt cause finales? seu cur faciendã sunt bona opera?

Nequaquam eo fine faciendã sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, iusticiam, & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum, credentibus **GRATIS** dantur.

I 2 Sed

Sed alij sunt verè fines :

I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. *Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cœlestis.*

II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet. Rom. 8. *Debitores sumus, &c.*

III. Vt bona opera sint fructus iusticiæ, & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum. 1. Petri 1.

III. Vt proximo, officijs iusticiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, &c. seruiamus & profimus, Tit. 3. *Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.*

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, &c. inuitemus. 1. Pet. 3. *Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersionem sine verbo lucrifiant.*

VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum sanctum, & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. 1. Cor. 6. *Nec scortatores nec adulteri, &c. regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.*

VII. Vt

VII. Vt pœnæ præsentis & æternæ vi-
tentur. Nam mala opera Deus regulariter etiam
in hac vita punit. *Iob. 9. Verebar omnia opera mea,*
sciens Domine, quod non parcis delinquenti.

VIII. Vt consequamur præmia spiritua-
lia, & corporalia, præsentia & æterna. *1.*
Tim. 4. Pietas promissiones habet præ-
sentis & æternæ vitæ.

SEPTIMVS

LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM, est actio sacra, à
Deo instituta, constans verbo & admi-
nistratione elementi integri, & addita
promissioni, quæ est Euangelij propria,
vt promissionem gratiæ singulis appli-
cet, & fidem in viuentibus obfignet &
confirmet.

Quot sunt Sacramenta Noui Testamenti?

Duo. Baptismus & Cœna Domini.

Quid est Baptismus?

I 3

BAPTIS-

BAPTISMVS, est actio sacra, à Deo instituta, continens immersionem hominis in aquam, & integram pronunciationem verborum: Ego Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quæ restatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hereditatem vitæ æternæ.

Quæ est sententia verborum: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus, & testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluat te hoc baptismo, vt testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum Deum agnosces, inuocabis, & celebrabis.

Sunt ne infantes Baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis: Talium est regnum cælo.

caelorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum DEI. Ergò necesse est infantes per baptismum regenerari & inseri Ecclesiae. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem, & alios motus pro ipsorum modo.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cæna Domini?

Sacramentum altaris, est verum corpus & verus sanguis domini nostri Iesu Christi, sub pane & vino nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum, vel:

COENA DOMINI, est actio sacra, à filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, vt hoc pignore accipientes commonefacti de promissione Euangelij propria fidem confirmant & obfirmant.

Ad quid instituta est Cæna Domini?

I 4

Primus

Primus & principalis finis est Confirmatio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iusticiæ & vitæ æternæ, vt nos commonefaciant de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis, vt singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero v^o su sacramenti.

I I. Κοινωνία & vnio cum Christo artissima.

II I. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

III I. Est symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. Est neruus publici ministerij.

VI. Cōmonefacit de mutua dilectione.

Pueri veteres versiculos meminerunt:

*Inflamat, meminit, sustentat, reborat, auget
Cœna, spem purgat, reficit, vitam dat. & vnit,
Confirmatq₃ fidem, minuit somitemq₃ remittit.*

Qui sunt precipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primùm mutilant sacramentum, & alteram speciem laicis adimunt contra expressa verba institutionis Christi.

Secundò. Fingunt se ipso opere consequi remissionem

tionem peccatorum, seu, Sacramenta noua legis gratiam non ponentibus obicem.

Tertio: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem: cum tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quarto: Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem peccatorum sibi & alijs ex opere operato. Contra firmissimè statuendum est. Christum vno sacrificio in ara crucis factò meruisse toti Ecclesie remissionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur.

Quinto: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliquæ nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen sciendū est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus discrimen inter Missam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum facile intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIUM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitatis, seu quo testamur hunc verum esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

I 5

Alia

5 genera sacrificij.

1 brandopfer

2 Dankopfer

3 Oblatio ¹²³ ¹²³ ¹²³

4 sacrificium pro

peccatis ¹²³ ¹²³ ¹²³

5 ¹²³ ¹²³ ¹²³

DE SACRIFICIIS

Alia sunt Typica seu imagines: Alia

non vmbrae sed res, & haec sunt du-

plicita: Vnum Propitiatorium: Alia sunt

ἸΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

Quid est propitiatorium sa-
crificium?

Est opus quod placat iram Dei aduer-
sus peccatum, & reddit Deum propici-
um, & meretur alijs remissionem pecca-
torum, iusticiam, & vitam aeternam. Tale
est vnicum sacrificiū Christi, videlicet vni-
uersa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus a-
ctionibus, doloribus & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS, in genere est Persona à
Deo ordinata, vt doceat Euangelion, &
oret pro alijs, habens promissionē, quod
exaudiatur, & offerat sacrificia, quae Deus
instituit.

Quid est summus Sacerdos?

SUMMVS SACERDOS seu CHRIS-
TVS, est persona immediatè à Deo vo-
cata & vncta plenitudine Spiritus sancti,
vt Euangelium proferat ex arcano sinu
aeterni Patris, & deprecetur pro nobis,
habens promissionem, quòd certò pro-
audiatur, & offerat Sacrificium, videlicet
se ipsum.

se ipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesie remissionem peccatorum, iusticiam & vitam aeternam.

Quid est ὁ ἁγιστὸν Sacrificium?

Definitio supra in loco de bonis operibus recitata est.

OCTAVVS

LOCVS.

DE POENITENTIA.

Qui est repetitio, & applicatio, seu praxis doctrinae de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de remissione peccatorum propter Christum gratis in Euangelio credentibus promissa, sacramentis obsignata, & Fide amplectenda, & de Fructibus fidei, seu bonis operibus. Has locos, qui summam Euangelij continent, & in tota doctrina Christiana precipui sunt, ad usum transferre, & singuli nobis poenitentiam applicare debemus.

Quid est Poenitentia?

POENITENTIA seu CONVERSIO ad DEVM, est Contritio, Fides & noua Obedientia, seu est serio expauescere agnitione irae Dei aduersus sua peccata, & dolere ob admissa peccata, & fide confugere ad misericordiam Dei propter CHRISTVM promissam, & cer-

& certò statuere, sibi propter Christum peccata verè remitti: & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

*Quæ sunt partes Pœnitentiæ seu
Conuersionis ad Deum?*

Tres sunt.

CONTRITIO, est seriò expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem agnita, & dolere quòd Deum offenderimus.

FIDES, agnoscit placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certè statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. NOVA OBEDIENTIA, est prælucente fide in Christum obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ cause sunt, quibus ad pœnitentiam seriò agendam singuli exuscitari et impelli debent?

I, Man-

I. Mandatum Dei seueriffimum.

Matth. 3. 4. Agite pœnitentiam. Iohel. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36. Displicebitis vobis.

II. Æterna salus, agentibus pœnitentiam & Euangelio credentibus promissa.

III. Iuramentum Dei: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat.

IIII. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & sanctorum hærentia, quibus assidua pœnitentia & mortificatione opus est, vt omnes sancti quotidie orant: Remitte nobis peccata nostra. *Psal. 32.*

V. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors horribilis, quæ totum genus humanum deuorat, & omnibus momentis impendet, morbi, bella, incendia, fames, excidia urbium & gentium, &c. quæ sunt assiduæ conciones de peccatis serio agenda.

VI. Mors filij Dei, quæ omnium maxime illustre testimonium est horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus filij Dei ad iudicium singulis horis expectandum.

VIII. Æterna damnatio omnibus, non in hac vita ad Deum conuersis, propofita. *Luc.*

ta. Luc. 3. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicij Dei, &c.

Quæ sunt causa efficientes Contritionem, seu Pœnitentiam de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est?

Quatuor sunt præcipuæ.

I. **L E X D E I**, docens quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denuncians horredam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccatis pollutis. Rom. 3. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.

II. Spiritus sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi serios dolores, propter admissa peccata. Iohan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Iere. 13. Postquã conuertisti me Domine, egi pœnitentiã, confusus sum et erubui. Thren. 5. Conuerte me Domine, & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, &c. quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pœnitentiæ.

Ose.

Ose. 5. 6. In tribulatione sua manè consurgent ad me, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, quia ipse inflixit nobis vulnus, & sanabit nos.

Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiectio nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggei. 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me.

IIII. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum sanctum considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neque ea repetens.

Quod est discrimen inter pœnitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain, & similibus, est Timor seruilis, videlicet pavor & fuga & fremitus aduersus Deum, sine fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contritio Petri, Dauidis, Psal. 51. 38. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore, est Timor filialis, coniunctus cum fide petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionem peccatorum, propter Christum promissam.

Quid est confessio?

CONFESSIO PECCATI, est pars

pars Contritionis, qua coram Deo peccata nostra agnoscimus, & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum confitemur, ac verè dolemus, nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum & quotidiana inuocatione necessaria est. *Psal. 32. Dixi, confitebor aduersus me iniusticiam meam Domino. Dan. 9. Peccauimus, impiè egimus, &c. Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quotuplex est Confessio peccati?

Alia est publica, quæ fit vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis: vel in publico cœtu Ecclesiæ à singulis, qui rei enormium delictorum, quæ alijs nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia fatentur delicta, & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hi olim certis pœnis, ut pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterent, &c. ante absolutionem castigari solebant, quas pœnas Græci ἐπιτήρεια, Satisfactiones nominarunt, non quòd pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an serio resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum
alijs

alijs proponeretur, quo à similibus lapsibus deterre-
rentur.

Ab hoc veteri ritu, quì Absolutionem precede-
bat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum
in confessione orta est. Et hanc Publicam pœniten-
tiam nominabant, de qua pleriq; Canones veteres
loquuntur, quos ad privatam confessionem & satis-
factiones post absolutionem, Monachi & inepti iu-
ris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est confessio privata seu arcana, vel co-
ram solo Deo, quam paulò antè definiuimus, & sine
qua peccatum non remittitur, vel coram ministro
Ecclesie aut sacerdote: quæ est aut specialis enu-
meratio singulorum peccatorum nusquam à Chri-
sto mandata: aut Generalis confessio, qua coram
Deo & ministro Ecclesie expressa voce profiteremur,
nos esse peccatores, reos ira Dei & aeternæ damna-
tionis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderi-
mus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro
Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

ABSOLUTIO, est annunciatio re-
missionis peccatorum, qua minister Eu-
angelij in nomine Christi peccatorem,
agentem pœnitentiam, & petentem ve-
niam, à peccato, ira Dei & aeterna con-
demnatione in cœlo solutum & liberum
esse testatur.

K

Quid

Sand
Quid est Excommunicatio?

EXCOMMUNICATIO, est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Euangelij in nomine Christi peccatores ^{notorios}, seruato legitimo processu, pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosq; ^{in nomine} nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ^{ad interitum} ad interitum carnis, vt Spiritus saluus fiat, Matth. 18. 1. Cor. 5.6. 1. Tim. 5.

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI CÆLORVM, sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister Ecclesiæ per vocem Euangelij remissionem peccatorum, donationem Spiritus sancti & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseverantes ligat & excommunicat.

Pro-

Propter quas causas priuatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas grauis. causas.

I. Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papista, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus, & Nouatiani negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.

II. Vt rudiores petentes absolutionem in eo colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratia, de fide, de noua obedientia, &c. commonefiant aut erudiantur, vt poenitentiam veram excitent & augeant.

III. Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, et si recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderint, vt de auditoribus Iohannis, & Nehemia, & Dan. 9. scriptum est.

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes in manifestis delictis, ad communionem admittantur, contra praecipuum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne polluti manifestis criminibus, sine precedente confessione & reconciliatione cum Ecclesia offensa, recipiantur.

VI. Ut testimonium suae contritionis & fidei seu poenitentiae verae, coram ministro Ecclesiae, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant, ut David coram Propheta Nathan inquit: Peccavi Domino. Contra, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Ut refutentur fanatici, negantes, Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quae sit per ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dicit, Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo claves regni caelorum, quaecumque peccata solueris super terram erunt soluta in caelo. Iob. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.

VIII. Et principalis: Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiae ad vnamquemlibet seorsim, ita, ut quilibet absolutus, certo statuere possit & debeat, certo iam sibi ipsi peccata remissa esse à Christo, quia per ministrum ipsi, non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunciauerit, Matth. 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Quae

*Quæ est altera pars conuersio-
nis ad Deum?*

FIDES certò & indubitatè credens Absolutioni, seu voci Euangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut cõcione Euangelij omnibus simul, siue per ministrum Euangelij seorsim annuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones fidei & Nouæ obediencia, supra in locis de remissione peccatorum, & Bonis operibus recitata, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & corruptela doctrinæ de Pœnitentia?

Primum & præcipuè taxanda est horrèda securitas & impœnitentia maxima partis hominum, quæ sine vllò dolore de peccatis, & sine vllò metu ira & iudicij diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confidit.

II. Nouatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deum conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15, Matth. 18. 1. Iob. 2. Iob. 2. Apoc. 2. et exempla primorum parentum Gen. 3. Aaronis Exod. 32.

Davidis 2. Reg. 11. 12. Petri Luc. 22. & Galat. 2.
Iacobi. 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

III. Papistæ docent, contritionem mereri remis-
sionem peccatorum: Quod toti doctrina de Chri-
sto, qui solus est agnus Dei, tollens peccata mundi,
repugnat.

Docent contritionem oportere sufficientem esse,
cùm certum sit, nullos dolores vllius creatura,
quantumuis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse
compensare peccata.

Docent enumerationem omnium delictorum,
etiam arcanorum, & simul circumstantiarum o-
mnium, necessariam esse, nec remitti peccata non
indicata in confessione: cùm tamen nusquam in
Euangelio præcepta sit omnium enumeratio, &
prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis
intelligit. Ab occultis meis munda me.

Prorsus nihil dicunt de fide (quæ est fiducia
misericordiæ propter Christum promissæ) in do-
ctrina poenitentia: & pertinacissimè negant opus
esse hęc fide, qua tibi ipsi certò credas remitti pec-
cata propter Christum. Et quia nemo scit, an con-
tritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum
esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in-
gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Eua-
ngelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent satisfaciendum esse pro peccatis operi-
bus indebitis, seu non mandatis lege Dei: vnde effi-
citur, homines proprijs operibus pro peccatis satis-
facere,

facere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quàm Lex Dei precipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicam esse satisfactionem pro peccatis, passionem & mortem filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Docent potestate Clauium poenam peccati aeternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cum culpa & morte aeternam propter solum Christum nobis remitti, & poenas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra poenitentia mitigari sciamus.

Commentum de purgatorio igne, in quo animæ post mortem crucientur, vel perpurgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac questu confirmatum, planè Echinicum est, & blasphemum contra filium Dei, pugnans cum tota doctrina cælesti, quæ nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contra docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, recta in cælum migrare, vt ad latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item: Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

Postremo, Nundinas indulgentiarum, quæ in initio satisfactionum Canoniarum relaxationes fuerunt, postea ad poenarum purgatorij & culpa remissionem

sionem etiam translata sunt: terras & impias imposturas, & nihil aliud, quàm auaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

NON V S LOCVS.

Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, sanctorum communionem.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS Dei, sunt homines in Christum credentes, seu rectè Deum agnoscentes & colentes, & hæredes vitæ æternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLICA, est communio sanctorum, seu vniuersalis multitudo omnium piorum hominum, omnibus temporibus & locis viuentium, qui Euangelion Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum DEO placeant, & per Spiritum sanctum reguntur, & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantùm pijs & sancti, non hypocritæ, aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cum

Cum autem in hac vita semper admixti sint vera Ecclesia aliqui non sancti, traditur vsitate hac definitio visibilis Ecclesia in hac vita:

ECCLESIA VISIBILIS, est cœtus hominum amplectentium Euangelium Christi, & recte utentium sacramentis, in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu sancto reguntur, & heredes sunt vitæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi hypocritæ, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt Idola, vt Matthæi. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesia concluduntur.

Huius visibilis Ecclesia **VIVA MEMBRA** sunt, in quibus Spiritus sanctus per Euangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, veram dilectionem, & ceteras virtutes accendit, quæ in alijs magis, in alijs minus excitata & ardentes sunt.

MORTUA MEMBRA, seu Hypocritæ duplices sunt: Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores honestè regunt. Sed tamen non renati sunt per Spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi propriè dicuntur mortua membra.

Alij sunt palam impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores veræ Ecclesie & piorum. Hi etiamsi titulo Ecclesie dominantur: ta-

men non sunt membra vera Ecclesie, vt tempore nati Christi viua membra Ecclesie erant, Maria virgo Zacharias, Elisabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed principes Sacerdotum & Pharisei, nomen Ecclesie sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes, non membra Ecclesie, sed ex patre Diabolo erant. Iohan. 8.

Quo est Prædestinatio?

Ung. Ioh. 8.

PRÆDESTINATIO, est æternum decretum mentis diuine, quo gratuita bonitate & misericordia propter Filium elegit Ecclesiam æternam seu homines ipsi placentes, & heredes vite æternæ: cuius Ecclesie membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac vita vsq; ad finem vite perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vite.

Quæ sunt notæ monstrantes veram Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ.

I. Pura Euangelij doctrina de CHRISTO. Ioh. 10. Oues mee vocem meam audiunt. Vbi unq; enim non est vera noticia Christi & Euangelij, ibi nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ heredes esse iudicantur. Ioh. 3. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

II. Lc-

II. Legitimus vsus Sacramentorum.
Marc. 16. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.

III. Obedientia debita ministerio in his, quæ ad ministerium propriè pertinent.

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per ministerium Euangelij, seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum, &c. per quod Christus ipse efficax est, & Spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit & sanctificat ad vitam eternam.

Rom. 10. Omnis qui credit in Christum saluus erit: Quomodo autem credent, de quo non audierunt? Quomodo audient sine predicante? Proinde fides ex auditu verbi Dei existit. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me. Psal. 130. In verbo tuo speraui. Act. 11. Loquetur tibi verba per qua saluaberis tu, & domus tua.

Quid est ministerium Euangelij?

MINISTERIUM EVANGELII,
 est officium à Deo institutum, prædicandi in
 publi-

publico Ecclesie cœtu verborum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitime administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absolueudi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesie ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti. *Luc. 24. Matth. 10. 18. 28. Rom. 10. Ephes. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.*

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO Ministrorum in genere, est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certa persone, quod legitime vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda sacramenta.

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum obiectis differunt. Magistrus politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera. Ministerium Euangelij versatur circa Animas, nec tantum

tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficijs. Per ministerium Euangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iusticiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum, & corporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, pœnis. Magistratus coërceat & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Euangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommunicatione arguit.

Quartò, Magistratus politicus habet potestatem condendi novas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulantè violare, est peccatum mortale. Minister Euangelij non habet potestatem condendi noua dogmata, aut novos articulos fidei & nouos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

*Quid est Regnum Christi in
his terris?*

REGNUM CHRISTI. est gubernatio Christi, sedentis ad dextram Patris,
qua

qua per ministerium Euangelij omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsam Dominum agnoscunt, in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum, & æterna bona impertit, eumq; solo verbo & Spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI Christi copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi & Ecclesiæ. Significat enim Regnum Christi in sacris literis plerumq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedientem, ut cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & armis: aliàs officia Christi Regis, & beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, ut cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, pacem corporalem, sed Spiritualia & æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iusticiam, vitam, & gloriam æternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiæ per
verbum

verbum & Spiritum sanctum, non arma corporalia: aliàs Regem ipsum Christum & Deum: aliàs hæc omnia coniunctim compleantur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi, & regna huius mundi?

REGNUM mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas, & pacem politicam defendit.

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod Regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam, seu Regiam, paulò ante recitauimus: tamen plures adiungi possunt.

Primum enim inter personas Regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantum sunt mortales & imbecilli homines.

II. Differunt modo gubernationis. Regnum Christi est spirituale, hoc est, non præsidjs & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis, & armis ac exercitibus subditos regunt & defendunt.

III. Modo

III. *Modo obedientia.* Reges politici exterorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantum puniunt. Rex Christus interiorum cordis iusticiam requirit.

IIII. *Modo poenarum.* Reges mundani gladio: Ministri Christi solo verbo delicta puniunt.

V. *Beneficia regni Christi sunt spiritualia & aeterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iusticia & vita aeterna.* Reges politici non haec aeterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt.

VI. *Stabilitate.* Omnia mundi regna, quantumvis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit ante nihil. Christus vero Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & usq; in aeternum. Cumq; Rex aeternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam non interire, sed in omni aeternitate cum ipso viuere necesse est.

Propter quas causas Ecclesia Christi in his terris Cruci subiecta est?

Omnia calamitatum totius generis humani, Ecclesiae, & impiorum, causae efficientes & impulsivae communes,

Quatuor sunt:

I. Peccatum commune totius generis huma-

humani, quod vult Deus aboleri. Ideò destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.

II. Errores mentis humanæ.

III. Præuæ cupiditates.

IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, vt cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt :

I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniusticiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad timorem Dei, modestiam & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiare quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt impulsivæ.

I. Lapsus primorum parentum & peccatum inde in omnes deriuatum.

Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Psal. 106. Consumti sunt propter iniquitates suas. Psal. 107. propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas affliguntur.

L

II. Im -

II. Immundities naturæ interior, videlicet, dubitationes de Deo securitas carnalis, admiratio sui, à tristitia omnium affectuum, &c. quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnoscere & emendari. Iere. 46. Castigabo te in iudicio ne tibi innocens videaris.

III. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesie, quàm cæteris hominibus, Gen. 3. 1. Pet. 5. Adversarius vester Diabolus tanquam Leo rugiens circumit. Iob. 1.

III. Certa delicta sanctorum in Ecclesia quæ certis pœnis puniuntur. Mich. 7. Iram Domini portabo, quia peccavi ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.

Causæ Finales decem.

Calamitates non ideò nobis imponit Deus, ut perdat nos, sed ut nobis beneficiat, & utilitates ac bona amplissimas conferat. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripiamur, ne cum hoc mundo damnemur, ὑπολάβομεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπολάβομεθα.

I. Ut calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs pœnitentia crescat. Psal. 83. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Ose. 5. Ibr. 3. Iere. 31. Castigasti me Domine, & erudi-

Et eruditus sum quasi iuenculus indomitus: Con-
uertere me, & conuertar.

II. Vt explorentur, exercentur, &
confirmentur virtutes sanctorum, Timor
Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confes-
sio, &c. quæ in rebus secundis fiunt langu-
diores, & paulatim prorsus extingui-
tur, contrà autem crescunt, cum ærumnis
exercentur sancti. 2. Par. 20. Cum ignoramus
quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur,
Esaia. 26. Domine, in angustia quarimus te, cum
nos corripis, clamamus anxie. 1. Pet. 1. Paulisper
contristati varijs tentationibus, vt probata Fides
vestra preciosior auro per ignem probato inuenia-
tur, in laudem & gloriam Dei. Esaia 28. Vexatio
dat intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam
parit, patientia probationem.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei ad-
uersus peccatum commune totius gene-
ris humani, & aduersus interiorem in im-
mundiciẽ, quam mundus negligit. Ier. 31.
Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.

IIII. Vt afflictiones sint testimonia im-
mortalitatis piorum. Norma enim iustitiæ
Dei certa & immota est, vt pijs tandem bene sit, &
malis male.

V. Vt sint testimonia certitudinis do-
ctrinæ, & sint occasiones diligentius di-
scendæ doctrinæ. Psal. 119. Bonnum est mihi

Domine, quod humiliasti me, vt discerem iustificaciones tuas.

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis filij Dei. Rom. 8. 1. Pet. 4. *Communicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in reuelationibus gloria eius gaudeamus exultantes.*

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, & vt caueant futuros lapsus. Esaie. 27. *Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatum eius. 1. Cor. 4. Et si exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.*

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter alia corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt praesentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. *Vt Daniel inter Leones inquit: Mecum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se. Psal. 109. Adiuua me & saluum me fac, vt sciant, quia manus tua haec: & quod TV Domine fecisti illud. Deut. 8. Adflixit te, ne diceres, fortitudo & robur manus meae haec omnia praestant.*

X. Vt amplissima praemia calamitosiis promissa consequamur. Matth. 5. *Talium est regnum caelorum. 2. Corinth. 4. Momen-*

Momentanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit.

*Quæ sunt precipuæ & efficaces
Consolationes opponendæ Cru-
ci & Calamitatibus?*

Ethnicæ seu Philosophicæ consolati-
ones sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ do-
lendo tolli non possunt. Feras non cul-
pes, quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. Est aliquid ma-
gnis crimen abesse malis.

IIII. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu utilitates.

VII. In certa spes liberationis.

Quia omnia rerum vicissitudo est.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,

Et tibi, crede mihi, tempora Veris erunt.

Christianæ autem Consolationis duode-
cim fontes sunt: Ex quibus sex priores, etsi ti-
tulo cum Philosophicis congruunt: tamen res ma-
iores continent: & adduntur sex alia verè efficaces,

& Philosophis ignota: sed in solo Euangelio
patescunt & Ecclesiæ propria.

I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientia & iusticia repugnare. 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigans castigauit me Dominus. Psal. 39. Obmutui, & non aperiam os meum, quoniam tu secisti.

II. Dignitas virtutis, & pietatis erga Deum, ac confessionis anteferenda omnibus rebus, secundis & aduersis. Matth. 10. Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.

III. Bona conscientia & vulnerate conscientia sanatio per fidem in filium Dei. 1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur vt homicida, fur, aut facinorosus. Iob. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Deum, Iesum Christum. Ita lapsis agentibus poenitentiam Deus commutat poenas in salutaria exercitia Fidei, patientie, Inuocationis &c. que non signa ira, vt in Saule, sed paterne castigationis, sicut in Dauide, sunt.

IIII. Exempla filij Dei, Abelis, Apostolorum, martyrum & totius Ecclesie, quam oportet similem fieri imaginis filij Dei.

V. Collatio euentuum. Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.

VI. Cause finales seu utilitates decem prius recitatae sunt, quibus testimonia adiungantur.

VII. Agnitio bonae voluntatis DE Icertò
promis-

promissa propter Christum, seu benevolentia Dei erga nos, Ebraeos 12. Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellabat omnem filium, quem recipit.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabis cum contrito & humili Spiritu. Esa. 43. Meus es tu, cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum transieris per ignem, non consumeris.

IX. Promissio auxiliij diuini corroborantis corda in ærumnis, vt perferre omnia possint. Nahum 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione. 1. Corinib. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna. Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, &c. Psal. 50. Inuocame, & ego eripiam te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.

XI. Ad has promissiones cum accedit fides statuens Deum nobis ad esse & mitigare calamitates, inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem, obedientia, spes auxiliij & liberationis, patientia, &c. Hac omnia coniuncta, sunt sacrificium Deo gratissimum. Psal. 51. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.

XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suavissimè acquiescet, & diuina luce, sapientia, iusticia, gloria, & læticia à Deo complebitur. 2. Corinth. 4. Momētanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit. Rom. 8. Conglorificabimur, si tamen vnà patiemur.

DECIMVS LOCVS.

DE IMMORTALITATE ECCLESIAE, RESURRECTIONE corporum, & vita æterna.

Quid est Mors?

MORS corporis, est dissolutio Animæ & corporis, seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, qua propter peccatum redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

MORS animæ spiritualis, est impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est iræ Dei & æternis pœnis. Iohan. 5. Mortui audient vocem filij Dei, & audientes viuent, hoc est, Impij

*Impij ad Deum conuertentur, & noua iusticia ac
vita donabuntur. Hanc primum ad Deum conuer-
sionem, seu Fidem, qua credens in Christum, à
peccato & ira Dei liberatur, nominat Iohannes
resurrectionem primam, sicut & mors prima ipsi
est discessus animæ à corpore, Mors secunda, aeter-
na damnatio.*

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni pecca-
to & miserijs huius vitæ liberatæ, in æter-
nam vitam seu beatam consuetudinem
Dei & ecclesiæ cœlestis.

Quis est status Animarum post hanc vitam?

ANIMAE PIORVM, ex hac vita
discedentium, non intereunt, nec somno
opprimuntur sempiterno, sed supersti-
tes, Dei conspectu & consuetudine, in
tranquilla pace & gaudio fruuntur, do-
nec completo numero saluandorum, re-
deant in domicilia corporum suorum, &
perfecta beatitudine & gloria vnà cum
corporibus ornentur. Sapient. 3. *Iustorum
animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tor-
mentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori,
at illi sunt in pace.*

L. 5

Recita

Recita testimonia de immortalitate Animæ?

Matth. 10. Animam non possunt occidere. Luc. 23. Hodie tecum eris in paradiso. Matth. 22. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob. Non est Deus Deus mortuorum, sed viventium. Matth. 17. Christus colloquitur cum Moise, qui annis 1500. ante ex hac vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & Diues mortui vivunt.

Apocal 6. 7. Vidi animas intersectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & seruiunt ei die & nocte.

D E R E S V S C I T A T I O
N E M O R T V O R V M .

Qua Deus extrema mundi die, verbo suo omnipotenti, omnium hominum mortuorum corpora in vitam reuocabit, & rursum animabus suis coniunget, ut vel pœnas scelerum æternas cum Diaboliis sustineant, vel pietatis & rectè factorum præmia in cœlis æterna percipiant.

Testimonia:

Sedes materia seu præcipuum testimonium est Decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corinth. 1. Thess. 4. Ezech. 37.

Iob. 19. Scio quod Redemptor meus vivit, & quod in nonisimo die de terra resurrecturus sum, & tunc

& rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum Ego ipse, & non alius. Reposita est hac spes in sinu meo.

Esai. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Dan. 12. Qui dormiunt in puluere terra, euigilabunt, alij in vitam aeternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudierunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Iohan. 11. resuscitatur Lazarus, Ego sum resurrectio & vita. Ioh. 5. Veniet hora, cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis, & prodibunt, alij in resurrectionem vitae, alij in resurrectionem iudicij.

D E E X T R E M O
I V D I C I O .

Certò secuturum est EXTREMUM IUDICIUM, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitados, ante tribunal suum adducet, & impios, ac damnatos, vna cum Diabolis, in aeternum ignem abijciet, pios vero & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet.

Matth. 25. Cùm venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super

160 DE MORTE ÆTERNA.

super thronum gloriae suae, & iudicabit, &c. Nam eo in loco, non solum aduentus Christi ad iudicium, sed etiam processus & forma iudicij copiosè describitur. Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iusticia.

Eccle. 12. Cuncta quae fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona siue mala.

DE MORTE ÆTERNA.

Mors impiorum æterna seu Mors secunda, erit horribilis paor, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum, in ignibus viuentium, in vstione sine combustione, dolore sine extractione.

Iohan. 1. Qui non credit filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Rom. 2. In reuelatione iusti iudicij Dei impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malū.

Marc. 9. Abijcientur in gehennam, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternū, &c.

DE VITA ÆTERNA.

Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Ioba. 6. Hac est voluntas Dei, vt omnis, qui videt Fi-

det Filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Iohan. 17. Hac est vita aeterna, ut agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est vita aeterna?

VITA aeterna erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram inuebitur essentiam & voluntatem totius diuinitatis, aeterni patris, filij & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, vita & laetitia aeterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

DEO GLORIA.

BREVIS

BREVIS EXPLICATIO
PRECATIO
 NIS DOMINICÆ.

Pater noster.

PRæcipuus & summus DEI cultus, & optimum ac præstantissimum hominis opus, cuius causa & conditi à Deo, & per Filium redempti sumus, & Spiritu diuino sanctificamur, atq; adeo solius Ecclesiæ Dei proprium decus, & firmis. totius vitæ piorum præfidiū est, vera agnitio & Inuocatio Dei. Quam vult Deus à nobis assiduè & religiosè exerceri, & bona ac liberationes in periculis à se peti & expectari, vt Deo honorem proprium diuinitatis tribuamus, eumq; non inane nomen esse, nec negligere homines, sed verè ad se nobis præsentem & opitulatorem, & in tantis miserijs opem ferre inuocantibus agnoscamus & profiteamur. Itaq; hunc Inuocationis cultum præcipuè à nobis Deus flagitat, & optimam ac perfectissimā FORMAM PRÆCANDI, ipse nobis
 per

per Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, *Luc. 11. & Matth. 6.* præscribit, in cuius recitatione hi sex loci assidue considerandi sunt.

I. QV IS SIT VERVS DEVS quem compellamus, videlicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnâ cum Filio suo & Spiritu sancto, patefactus in Ecclesia, misso hoc ipso Filio mediatore, propter quem nos quoque confugiens ad ipsum fide, paterna beneuolentia complectitur, & nostras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei: Pater noster.

II. MANDATVM Christi, quod præcipit inuocationem, & quidem nominatim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, *Luc. 11.*

III. PŒNITENTIA seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans, primùm peccata sua confiteretur.

IIII. PROMISSIONES DEI amplissimæ, quod velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster, Pater est. Ergo paterna

terna beneuolentia & *σοςγῆ* nos complectitur, vt Lucae 11. multis verbis dicitur: Si vos, cum sitis mali, nostis bona donare filiis vestris: quanto magis pater vester coelestis dabit Spiritum sanctum peccantibus. Psal. 103. Sicut pater misereatur filiorum, &c. Et est noster pater, non solum diligens suum vnigenitum filium, de quo inquit: Hic est Filius meus dilectus: sed etiam propter eum Nos adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

V. FIDES addens Amen diuinis promissionibus, & certo statuens, sibi à Deo patre *φιλοσόγη* peccata remitti, suas preces exaudiri, propter filium mediatorem.

VI. RES PETENDAE spirituales & corporales, aeternae & praesentes, quae sapientissimo ordine, & admirabili breuitate, in septem petitiones à Christo distributae sunt.

P R I M A P E T I T I O.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agnitionem, inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare vsibus diuinis.

Peti-

Perimus igitur hac oratione, Sancti-
ficetur nomen tuum.

I. Ut noticia seu agnitio Dei vera & pu-
ra in genere humano conseruetur, & om-
nes falsæ opiniones de Deo, & dubitati-
ones ex nostris mentibus tollantur.

II. Ut vera de Deo doctrina & vox Eu-
angelij latè spargatur, & deleantur om-
nia impura dogmata & hæreses, quibus
nomen Dei contumelia afficitur.

III. Ut vera & munda inuocatione & o-
bedientia, sine maculis peccatorum, De-
us colatur & celebretur, & Dei gloria,
nostro nomini & famæ, & omnibus rebus
humanis à nobis anteferatur.

SECUNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

REGNUM DEI in hac vita, est gu-
bernatio Dei, qua non solùm naturam v-
niuersam à se conditam, ac genus huma-
num in primis custodit & conseruat, &
sceleratos punit, sed etiam per ministeri-
um Euangelij propter Christum colligit
sibi Ecclesiam omnibus temporib. mun-
di, & remittit eï peccata, liberat eam ab
æterna morte, sanctificat eam dato Spi-
ritu sancto, mirabiliter defendit & re-
git eam, oppressam cruce in hac vita, re-

M

primit

primit diabolos & tyrannos, & prauos naturæ impetus, & resuscitat eum ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet:

Collectio Ecclesiæ per vocem Evangelij, destructio regni diaboli, gubernatio Spiritus Sancti, defensio in hac vita, & regnum ac gloria cœlestis: petuntur hac oratione, Adueniat regnum tuum.

T E R T I A P E T I T I O.

Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Perimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia & actiones cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, vt tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs vocationis, deniq; in omni vita obediamus, vt Angeli in cœlo tibi obediunt: da felices successus in vocatione Ecclesiastica, Politica & Oeconomica, vt tibi grata fiant.

Q V A R T A P E T I T I O.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodiè.

Significat autem panis quotidianus ipsam vitam corporis, bonam valetudinem, victum, vestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatem terræ, hospitia, domos,

domos, defensionem liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia, ad sustentationem huius vitæ corporalis necessaria, vult Deus à se peti propter quatuor causas:

Primum, vt agnoscamus Deum datorem & conseruatorẽ esse huius vitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secundò, vt sciamus Deum in hac vita velle seruare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, inuocantem, & in omni æternitate celebrantem.

Tertiò, vt Fides, Inuocatio & gratiarum actio, in petitione, expectatione, & vsu Panis quotidiani exerceatur.

Quartò, vt commonefaciat nos de Christo, qui est panis vitæ æternæ, de remissione peccatorum, & bonis spiritualibus, quorum petitio semper prælucere debet petitioni bonorum corporalium. Ideò statim additur:

Q V I N T A P E T I T I O.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Qua petitur remissio peccatorum, non propter nostram mansuetudinẽ seu misericordiam remittentem alijs offen-

siones & iniurias, sed propter solūm Christum, vt tota Euangelij doctrina restatur, ac vt cætera bona opera necessariò remissionem peccatorum comitantur vel sequuntur, ita vt non possit remissio peccatorum & gratia retineri, nisi adsint, nec tamen sunt causa remissionis peccatorum, sed effectus vel necessariò coniuncta, sic mansuetudo quoq; seu misericordia remittens alijs offensiones, necessaria est.

S E X T A P E T I T I O.

Et ne nos inducas in tentatione. n.

Tentatio significat aliàs sollicitationem seu impulsionē ad quæcunq; peccata seu lapsus: aliàs calamitates & miseria, quibus vel punimur vel probamur.

Ne inducas, Id est, ne finas nos impelli à diabolo ad peccata & lapsus, sed gubernas nos Spiritu sancto tuo.

S E P T I M A P E T I T I O.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis, præsentibus & æternis, à peccato, morte, tyrannide diaboli, calamitatibus publicis & priuatis, & donato nos vita & læticia æterna.

Quia

Quia tuum est regnum.

In fine adduntur causæ impulsivæ & finales, propter quas expectamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est regnum) Tu es Rex & pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam: ut blasphemi refutentur, qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: ut Fides piorum confirmetur, ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant D E V M, & inuitentur ad Timorem Dei & Fidem: ut gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certum sit & eueniat, quod petimus. Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certò statuimus exaudiri nostras preces, & certò impetrari optata bona iuxta promissiones, Amen.

Regula Vitæ.

PHILIP. MELANCH.

Nullus est felix conatus & utilis vnquam,
Constitutum, si non det q₃ iuuet q₃ Deus.
Tunc iuuat ille autem, cum mens sibi conscia recta
Mandati officij munera iusta facit.
Et simul auxilium presenti à nomine Christi
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedit opus faustum populisq₃ tibiq₃,
Nauis & aura tua vela secunda vehet :
Inuictamq₃ Dei dextram vis nulla repellat,
Omnia cogentur credere prona Deo.
Ipsa etiam quamuis adamantini incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solus currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

PRECATIO EX

2. PARAL. 20.

In tenebris nostræ & densa caligine mentis,
Cum nihil est toto pectore consilij :
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq₃ fides solius orat opem.
Tu rege consilij actus, pater optime, nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tue.

TE

TE maneat semper seruante Ecclesia, Christe,
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres velut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex vbi praesentem te videt esse Deum.

PRECATIO SVMTA

EX DICTO GENESIS I.

Spiritus Dei fouebat aquas.

PHILIP. MELANCH.

Spiritus vt Domini nascentia corpora fouit,
Cum manus artificis conderet ipsa Dei.
Sic foueat cœtus, qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

F I N I S.

Tertia Consideratio e conversionis ad Deum. Dicitur:
aliquis, quod petam eum scriptum sit: peccatores Deum non
exaudiat. Hic tertia e vox peramentis: vivo ego dicitur
mentem peccatoris etc.

Quarta Consideratio e promissionis. Neq conversionis ad Deum
neq conversio ad Deum, neq invocatio fieri potest,
nisi simul promissione gratiae et fiducia mediatoris
congruant, ut accedamus ad Deum, iuxta dictam ad Ephesios
quod hinc audemus accedere confidenter p. fide. in Christum
V Consideratio e fide. Hic primum secunda est fide
quae petit remissionem, reconciliationem et vitam
aeternam, gubernationem animae, oportere in se
hac qua bona petere et expectare sine conditione
sed fides q petit bona corporalia, ut David petens se
reddere in regnum peti enim conditione: SA DEO
2. ACTE

6 Consideratio est rerum petendarum. Sicut Job: inq
Quid quid petentis patris etiam voluntate eius
dabit vobis. Quid e gratia actio?

Est eigo gratiarum actio. Erga Deum veritas
quae profertur, accepta ee a Deo beneficia, et
vere esse Deum omnipotentem potentem et opitula
torem. Et e opz justitiae, qua obligas ad officia
Deo grata. Quare Ecclesia subiecta e crucis
Causa a: praecipue sunt 8 q quas Ecclesia
quam reliqua pars generis humani, sicut dicta e
iudicium a Deo de recipit versg.

Peccatum Sathanas. Cuius factum iudicium
Doctrina, testes Christo sanctis de astutis

Balthasar Simon

Quilibet sui fortunae fabricator.

Anno 1603

res vestrae sunt

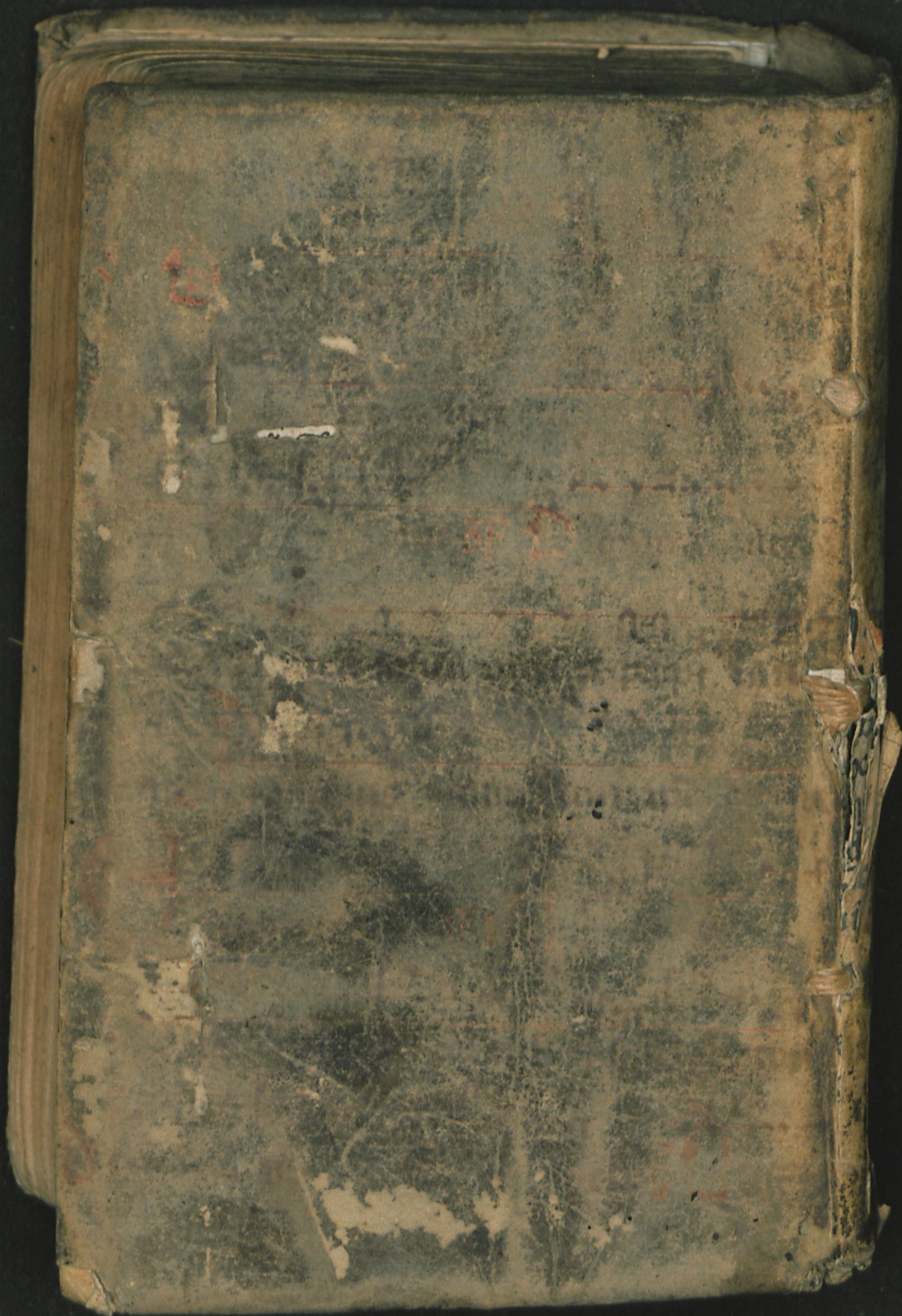
et grande ingenium, frangit omnia superbia

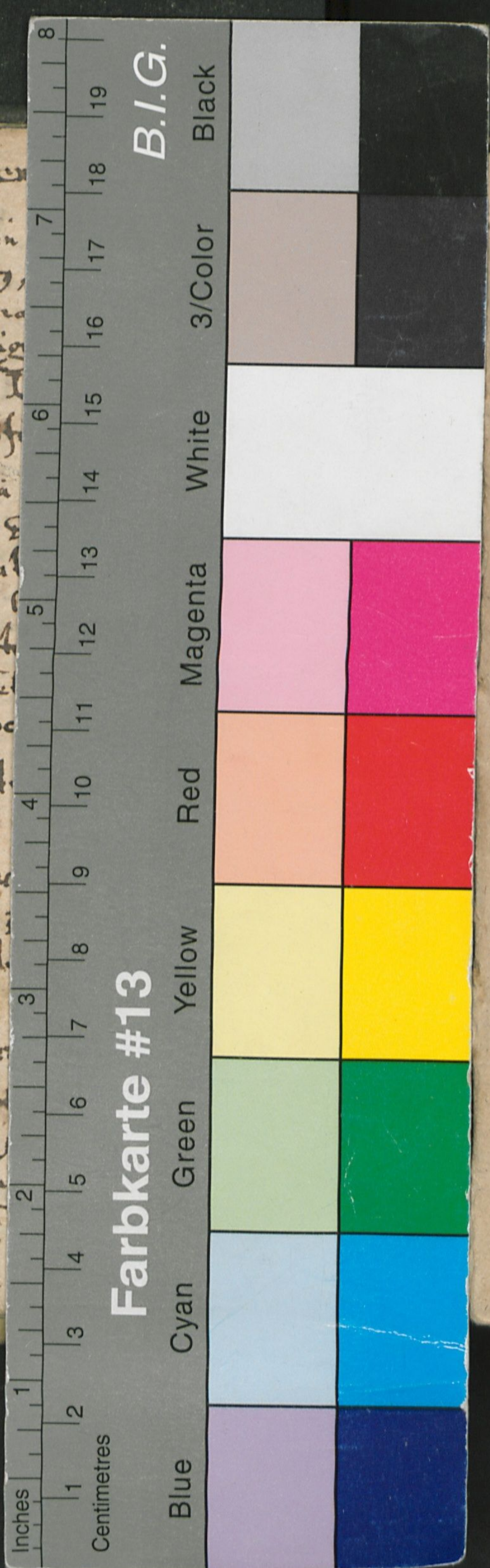
Corpor orat, in manu lingua laborat.

ULB Halle
004 971 094

3

Justitia in sese Virtutes complectitur omnes

CATECHESIS
DAVIDIS
CHYTRÆI.

Postremò nunc ab ipso Au-
tore recognita, &
multis in locis
aucta.

LIPSIÆ,
EX OFFICINA TYPOGRA-
phica ABRAHAMI LAMBERGI.

M. D. XCIV.

